

Helsinki odbor
za ljudska prava
u Srbiji

Helsinki Committee
for Human Rights
in Serbia

MLADI O I SVETU SUSEDIMA

Mladi o susedima i svetu
Beograd, 2023.

Izdavač:
Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

za izdavača:
Sonja Biserko

autori: Vladana Plavšić, Sara Dudić, Maja Ilijević, Natalija Vitorović, Bojan Bogišić,
Dimitrije Gašić, Marija Stankov, Konstantin Mikašinić, Staša Ivković, Marko Filipović,
Katarina Bogičević, Đurđa Atanacković, Aleksandar Šljivić

priredila:
Sonja Biserko

redaktorka:
Seška Stanojlović

Grafičko oblikovanje i slog:
Ivan Hrašovec

Ova publikacija je deo projekta "Saradnja u regionu Zapadnog Balkna: preduslov za evropsku bezbednost" i objavljena je uz finansijsku podršku Evropske unije i Ministarstva spoljnih poslova i međunarodne saradnje Republike Italije. Eseji u publikaciji ne odražavaju nužno stavove EU, Republike Italije i Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji.

SADRŽAJ

Uvod >>> **5**

Evroskepticizam u Srbiji i kako ga prevazići >>> **6**

VLADANA PLAVŠIĆ

Odnos Srbije prema presudama Međunarodnog suda >>> **10**

SARA DUDIĆ

Srbija, SAD i Otvoreni Balkan >>> **14**

MAJA ILIJEVIĆ

Ulaganja na teritoriji Republike Srbije - EU i Kina >>> **17**

NATALIJA VITOROVIĆ

Odnos Srbije i Ruske Federacije: između “velikog brata” i velike sile >>> **21**

BOJAN BOGIŠIĆ

Kosovo i Srbija - bolji život i perspektiva na čekanju >>> **26**

DIMITRIJE GAŠIĆ

Akadska saradnja Srbije i Kosova* >>> **33**

MARIJA STANKOV

Dejtonski sporazum - rešenje za savršeni mir? >>> **42**

KONSTANTIN MIKAŠINOVIĆ

Koliko je Srbija stvarno zainteresovana za članstvo u EU >>> **47**

STAŠA IVKOVIĆ

Različiti oblici regionalne saradnje na Zapadnom Balkanu. Ima li Berlinski proces svetliju budućnost u odnosu na Otvoreni Balkan? >>> **51**

MARKO FILIPOVIĆ

Značaj regionalne saradnje na Zapadnom Balkanu u kontekstu evropskih integracija >>> **64**

KATARINA BOGIĆEVIĆ

Milan Radoičić & malena Banjska - reakcija zvaničnog Beograda >>> **68**

ĐURĐA ATANACKOVIĆ

Koncept ideje balkanske federacije iz ugla Dimitrija Tucovića >>> **76**

ALEKSANDAR ŠLJIVIĆ

UVOD

U ovoj publikaciji objavljujemo eseje polaznika škola spoljne politike "Normalizacija odnosa sa susedima i mesto Srbije u svetu", koje su održane u organizaciji Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji. Škole je pohađalo više od 50 studenata društvenih nauka, mladih profesionalca i novinara. Tokom dve škole (april i oktobar 2023.), predavači i učesnici su analizirali geostrateški položaj Srbije i njene odnose sa susednim državama i Evropskom unijom (EU) kao mirovnim projektom, odnos Sjedinjenih Američkih Država prema Balkanu, ulogu Rusije u aktuelnim međunarodnim okolnostima, Kinu i njen međunarodni značaj, nove bezbednosne izazove u svetu, izveštavanje medija o međunarodnim odnosima i međunarodnu pravdu.

Eseji su pisani kao refleksija polaznika na predavanja i diskusije. Polaznici su bili samostalni u izboru teme i pisanju rada. U izradi radova imali su priliku da mentorski rade sa osnivačicom i predsednicom Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji Sonjom Biserko.

Predavači na školama su bili eksperti u oblasti međunarodnih i regionalnih odnosa, spoljne politike i EU integracija: Sonja Biserko, Seška Stanojlović, Boris Varga, Jelica Minić, Srećko Đukić, Branka Latinović, Boško Jakšić, Ivan Vujačić, Duško Lopandić, Dragan Đukanović, Branka Latinović i Jelena Stevančević.

Eseji objavljeni u ovoj knjizi ne izražavaju nužno stavove Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji.

EVROSKEPTICIZAM U SRBIJI I KAKO GA PREVAZIĆI

Vladana Plavšić

Vlast u Srbiji odavno je okarakterisana kao izvor dezinformacija i demagogije u svim sferama. Ovde ću pokušati da to istražim u kontekstu evroskepticizma, baveći se tim fenomenom u ovom podneblju.

U svom radu Efimovski (1) navodi nekoliko vrsta evroskepticizma. Mislim da se lako može prepoznati da Srbija pati od nekoliko njih. Pre svega, tu je ideološki evroskepticizam, jer vlast u Srbiji teži da ostane neliberalna, iako se predstavlja drugačije, na snazi je autokratski režim koji kontroliše većinu medija u državi. Takođe i kulturni, povezan s očuvanjem

identiteta i suverenosti; Srbija tu ima dodatan problem jer tretira Kosovo kao deo svoje države, što je suprotno stavu Evropske unije; tako Evropska unija i Zapad u javnom diskursu režima države Srbije imaju ulogu neprijatelja. EU se posmatra kao neprijatelj Rusije pre svega, koja je u javnom mnjenju režimskih medija predstavljena kao bratska država(2) Nasuprot tome javni stav koga iznose zvaničnici je da je Srbija na evropskom putu; rat između Rusije i Ukrajine koristi se kao medijum kroz koji država pokazuje otpor da na tom putu bude, pre svega tako što ne učestvuje

u sankcijama prema Rusiji (3). Stav da rat u Ukrajini igra ključnu ulogu u evropskim integracijama Zapadnog Balkana takođe je i stav političara sa Balkana koji su uključeni u proces integracije (4). Najnovije istraživanje javnog mnjenja sprovedeno u Srbiji (decembar 2022), o pristupanju EU pokazuje da bi na referendumu za ulazak glasalo samo 42 odsto građana, što je trend opadanja pristutan već godinama u nazad: u martu 2011, taj procenat je bio 63 odsto, što je poslednji put da je (taj procenat) bio iznad 60 odsto ispitanika (5). Dijalog sa Prištinom je kod najvećeg broja učesnika istraživanja naveden kao najvažniji događaj za proces pristupanja (17 odsto). Osim toga značajan broj (37 odsto) ispitanika je reklo da ne zna, što može ukazivati i na nezainteresovanost i na neinformisanost. Imajući u vidu masovnost medija koji šire dezinformacije, ne može se očekivati da će se ove brojke menjati u pozitivnom smeru. Zanimljiv podatak iz najnovije studije koji se tiče toga – da li je članstvo u EU pozitivna/neutralna ili negativna stvar

za Srbiju – ispitanici su ravnomerno raspoređeni oko svake od tri opcije. Kad je reč o informisanju, ljudi najčešće gledaju televiziju i na prvom mestu se nalazi Radiotelevizija Srbije (RTS) (41 odsto) koja nije tabloidna i “obojena” kao Pink (18 odsto), ali koja takođe, u većini slučajeva izveštava po nalogu vlasti (veliko je iznenađenje bilo kad je tokom jednog “Protesta protiv nasilja”, 27. maja 2023, RTS izveštavala o njima, mada razlog može biti i veliki neposredan pritisak, jer se protest koncentrisao oko RTS).

Nakon promišljanja o ovim podacima, rekla bih da je jasno da je najvažniji uzrok odsustva pozitivnog stava prema EU pitanje priznavanja Kosova. Stav aktuelne vlasti, ali i mišljenje velikog dela populacije je da je Kosovo deo Srbije: to je ono što se uči u školi, to je ono što se javno iznosi, to je ono što se može videti na ulicama. Kosovo se instrumentima propagande proglašava važnim delom identiteta građana Srbije, koji su pre svega, etnički Srbi, jer je država nacionalna, a ne prvenstveno građanska, pa

tako tabloidi Kosovo nazivaju lažnom državom (6). Smatram da bi prioritet EU trebalo da bude pomoć Srbiji u dijalogu sa Kosovom, redefinišući značenje priznavanja Kosova za Srbe, kao i da utiče na narativ o tome šta Evropska zajednica znači. Ne mislim da je to lak posao, ali smatram da bi to moglo imati velikog efekta. Ono što je najčešći deo priče o Kosovu su priče o brojnim srpskim manastirima i crkvama širom Kosova i Metohije, kao i zaštita srpske manjine u opštinama s albanskom većinom, kao i onog dela gde su većina, u nekoliko opština na severu

Kosova. Ukoliko bi EU uložila napor da to sve osigura i da svi to znaju, da sebe predstavi kao nekoga ko je spreman da prigrlji i kulturna dobra ove države i prepozna ih kao značajnu tekovinu evropske kulture, mislim da bi to pomoglo izgradnji poverenja u institucije EU, kao i pozitivnom stavu prema istoj. To je takođe zgodno mesto da se razvodni nacionalizam koji je ovde u porastu od kraja osamdesetih godina prošlog veka, što pokazuju brojna istraživanja rađena u to vreme i kasnije (8).

Reference:

1. <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0038-03181304541E>
2. <https://informer.rs/planeta/vesti/794240/ukrajina-rat-rusija-podraska>
3. <https://informer.rs/vesti/politika/791873/dejan-bulatovic-tanja-miscevic-sastanak>
4. <https://www.danas.rs/vesti/politika/ucesnici-foruma-u-sloveniji-o-buducnosti-balkana-se-odlucuje-u-bahmutu/>

5. https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/javno_mnjenje_dec_22.pdf
6. <https://crt.rs/wp-content/uploads/2022/11/Istrazivanje-javnog-mnjenja-Politicki-stavovi-gradjana-Srbije-jesen-2022-CRTA.pdf>
7. <https://www.kurir.rs/vesti/srbi-na-kim/4171466/policija-lazne-drzave-kosovo-pri-vela-maloletnika-molila-sam-ih-da-ga-puste-bio-je-potpuno-goloruk-vratili-ga-pretucenog>
8. Pavlović, Zoran. "Ogledi o političkoj kulturi (Essays on Political Culture)." (2017), https://reff.f.bg.ac.rs/bitstream/id/7809/bitstream_7809.pdf

ODNOS SRBIJE PREMA PRESUDAMA MEĐUNARODNOG SUDA

Sara Dudić

Srbija je država koja je, nažalost, specifična kad je reč o priznavanju legitimnosti suda, dokaza koji se na njemu iznose i tipa kazni koje se izriču. Pokušaću da približim svest naroda o radu Haškog tribunala, kad su u pitanju dešavanja u Srbiji i ostalim državama, a samim tim, ovaj sud biram i stavljam akcenat na njega, jer smatram da je što šta zaboravljeno da se kaže, a malo toga nepravedno osuđeno.

Odnos Srbije nije iskristalisan prema datom sudu, ali ljudska prava su tu da bi se poštovala, ako ne juče, onda sigurno danas i sutra.

...

Da pišem o ovoj temi inspirisalo me predavanje profesorice Jelene Stevančević. Govoreći nam o raznim sudovima najviše me probudila rečenica presude Haškog tribunala (suda).

Želim krenuti od samog početka i dotaći se bitnih detalja kako bi sve na kraju imalo nekog smisla. To podrazumeva na kojoj strani vage je naša država, zašto i kako ne prihvata odluke, u ovom slučaju, jednog suda. Srbija kao država koja iza sebe ima pitanja koja nisu rešena, odnose sa susedima koji su

zamršeni, a ono glavno – veliku volju da zataji ono što su pojedinci uradili, nikako nije mogla prihvatiti krivicu i same odluke suda. Međutim, narod koji živi u Srbiji ima podeljena mišljenja i shvatanja o svemu što se dešavalo u i oko Srbije. Velika većina ima svest o poštovanju nečijeg integriteta, priznanju da nije dobro uradila i da može ispaštati zbog toga. Uprkos ispravnog glasa jedne manjine, većina ljudi deli stav da ga to ne dotiče. Zato je osnovan ovaj sud da докаже ispravnost a negde, i nametne pravu razmeru svega što se desilo.

Nirnberški sud i Tokijski tribunal, osnovani posle Drugog svetskog bili su privremeni, nadležni samo za zločine počinjene tokom tog rata, pa je zato 50 godina kasnije zbog novih dešavanja osnovan Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju – Haški tribunal. Sedište ovog suda je u Hagu, u Holandiji. Osnovan je 1993. godine, sa namerom procesuiranja ratnih zločina izvršenih tokom rata na Balkanu. Najbrojnija suđenja za ratne zločine

na području bivše Jugoslavije bila su baš u ovom sudu.

Znam da sudove možemo svrstati u međunarodne, hibridne i nacionalne. Sud o kome ja govorim je Međunarodni krivični tribunal.

Cilj ovog tribunala je bio – dokazati i presuditi za zločine protiv čovečnosti, ratne zločine, genocid tokom rata, a najviše tokom raspada bivše Jugoslavije. Kako sam već navela postoje podeljena mišljenja građana Srbije, pa tako i različiti pristupi kad je reč o odnosu prema određenim presudama. Jedna grupa smatra da su odluke tribunala ispravne i da počinjene zločine i njihove izvršioce treba privesti pravdi. Istovremeno, nailazimo na drugu, onako malo pristrasnu grupu koja pokušava osporiti odluke, pokušava “zalepiti već polomljeno staklo”, s argumentom da u obzir nisu uzeti svi faktori. Zapažanja koja su različita otvaraju javnu raspravu, pa smatram da je to možda donekle i dobro, jer nikad se ne zna da li ćemo kao društvo doskočiti do pravde i pomirenja.

Kao i svaki, tako i ovaj sud imao je svoje tužioce. Neki od njih su Karla del Ponte, Serž Bramerc, Sergej Vasiljevič Erniš,...

Svaki od njih vodio je proces drugačije, određene zahtevne postupke. Najviše ću se fokusirati na rad tužioca Serža Bramerca koji je vodio proces u slučaju genocida u Srebrenici. Takođe, najvišu pažnju usmeravam ka tom zločinu protiv čovečnosti i genocidnom činu. Glavna uloga tužioca bila je da prikupi dokaze, sprovede istragu i iznese optužbe protiv odgovornih osoba. On se trudio da, mogu reći, doprinese osudi, odnosno najboljoj presudi za krivce iza kojih su ostale žrtve u Srebrenici; trudio se da reši slučaj, sve s namerom da se u budućnosti ništa slično ne dogodi. Serž je do kraja mandata pokušavao ustanoviti šta i koga... no, uprkos tome Srbija nije prihvatila niti jednu odluku, kao ni obavezu, tj. samo priznanje učinjenog. Tada, a i sada ništa nije vuklo ka kraju i rešenju. Vrtelo se u krug ono "nešto", sa čim je Srbija raspolagala, samo da bi sebe nekako zaštitila,

da bi počinjeno negirala, i uvek ostala ne tako dobra u očima većine. Imala je složen odnos i stav prema sudu. Poricala je svakog dana, pa čak i nakon priloženih dokaza, nije bilo dovoljno snage da iz jedne grupe ljudi prevagne reč "priznajemo". Možda perspektiva iz koje ja pišem i vidim nije svakom za pohvalu, ali bar smatram da je dovoljno ljudska, i smatram da se oseća snaga glasa istine.

Srbija kao država koja za svako pitanje nema jasan odgovor, već ostaje u većini slučajeva suzdržana, tako ništa neće postići. Dok ceo svet zna, gleda i sluša šta je učinjeno, dok svi svoje mišljenje iznose javno (misli se na ceo svet), svi iščekuju trenutak da Srbija konačno i sama prizna, dok onaj jedan što stoji na čelu, poriče.

Naravno da priznanje neće olakšati porodicama koje su još uvek traumatizovane, možda će samo u očima sveta za jedan odsto postati čistiji i bolji, dođuše nakon toliko godina i više generacija, teško. Moram napomenuti da ne govorim o celokupnom stanovništvu Srbije da je krivo; mogu reći samo jedno:

kad svi odluče da zaborave na strah, da na sav glas poguraju masu, možda se ne budu osećali krivim i ugroženim, kao i strpanim u one grozne pojmove zločina, već će se izdvojiti u biće označeni kao osobe

sa ljudskošću u sebi; a, Srbija će ostati kao neko ko nikada neće hteti da ovu temu razjasni, i, još gore, krivicu prihvati, pa će sam odnos prema presudama datog suda ostati nepromenjen.

SRBIJA, SAD I OTVORENI BALKAN

Maja Ilijević

Inicijativa Otvoreni Balkan je ekonomska i politička zona koju sačinjavaju tri države Zapadnog Balkana: Srbija, Severna Makedonija i Albanija. Iako je ova inicijativa zaživela formalno 2019. godine, malo je poznato da je još 1990-ih godina postojala ovakva ideja. No, zbog izbijanja ratova na prostoru nekadašnje Jugoslavije ovakve ideje su zamrle i odbačene su.

Međutim, od 2018. godine sve se više rađa ideja da bi trebalo ostvariti veću ekonomsku povezanost balkanskih zemalja koje nisu članice EU. Ovaj savez nosio je naziv i Mini Šengen, ali je postao poznat i zvanično se naziva upravo Otvoreni Balkan. Ključne ličnosti

u pokretanju bili su albanski premijer Edi Rama, tadašnji premijer Severne Makedonije Zoran Zaev, te predsednik Srbije Aleksandar Vučić. Ideja se odnosi i na Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, a poziv je upućen i vlastima u Prištini. No, iako postoji deklarativna podrška, do priključenja Crne Gore i Bosne i Hercegovine Otvorenom Balkanu još nije došlo.

Planovi za Otvoreni Balkan obelodanjeni su 10. oktobra 2019. u Novom Sadu. Srbija je od početka ne samo jedna od zemalja inicijatora ovog projekta, već i nje stožer. Tri zemlje su se već dogovorile da se može između njih putovati samo sa ličnom kartom. Radi se

intenzivno na tome da se olakša nostrifikacija diploma, te zapošljavanje između građana sve tri države. Upravo i na inicijativu predsednika Republike Srbije Aleksandra Vučića, potpisan je niz sporazuma sa ciljem da od 1. januara 2023. godine, bez ograničenja, sve tri države otvore svoje granične prelaze za svoje građane i proizvode. Brži protok roba, ljudi i kapitala, kao i ubrzanje integracija celog prostora na putu ka EU predstavlja smisao Otvorenog Balkana.

Iz aspekta Srbije značajno je to što će ova inicijativa zasigurno pomoći da se ako ne otklone, ono sasvim umanje predrasude i da se teret iz prošlosti učini što snošljivijim. To je posebno važno u odnosu prema Albaniji i Albancima o čemu kod nas postoji mnogo predrasuda. Povećanje broja srpskih turista na albanskom primorju, ali prvenstveno ekonomsko povezivanje i podizanje sveukupnog standarda života u sve tri države, a u perspektivi i ostalima, sigurno je dobar put ka razvoju Balkana i njegovom uspešnom putu ka punopravnom članstvu u Evropskoj Uniji.

Opšte poboljšanje odnosa Srbije, Albanije i Severne Makedonije, kao i jedna pozitivna regionalna inicijativa utemeljena na ekonomskoj, kulturnoj i svakoj drugoj saradnji naišla je na izuzetno odobravanje Sjedinjenih Američkih Država. One su van svake sumnje, uz EU, ključna zemlja koja je zainteresovana za mir i stabilnost na Balkanu, te konačno prevazilaženje konfliktnog stanja koje je ovde konstantno prisutno.

Kako bih ilustrovala odnos američkih zvaničnika spram Otvorenog Balkana istaći ću svega nekoliko primera, mada bi ih bilo svakako još. Svi oni su dobro poznati i bili su preneti u niz regionalnih medija, ne samo u Srbiji, već i u Bosni i Hercegovini, kao i Crnoj Gori i drugde. Američki ambasador u Beogradu Kristofer Hil, inače izuzetan i iskusan poznavalac balkanskih političkih prilika, izjavio je 9. februara prošle, 2022. godine, da Sjedinjene Američke Države podržavaju regionalnu inicijativu Otvoreni Balkan i sve druge integrativne projekte na području Zapadnog Balkana. Prema njegovim rečima mora se iznaći

način da se komplikovano istorijsko nasleđe, za koje on smatra da ga je i previše, prevaziđe i da se krene u veće regionalno povezivanje. Naravno, ambasador Hil istakao je i da za potpuniju ekonomsku integraciju postoje i politički izazovi i time pokazao suštinski da je sve na zemljama Otvorenog Balkana. U suštini, koliko se one trude na povezivanju, to će im biti bolje, a jasno je da američka podrška ovakvoj inicijativi neće izostati.

Iako, kako sam rekla, Crna Gora nije pristupila Otvorenom Balkanu 25. juna 2022. godine u intervjuu za Glas Amerike američka ambasadorka u Crnoj Gori Džudi Rajzing Rajnke poručila je da SAD podržavaju Otvoreni Balkan sve dok je on zasnovan na evropskim principima i dok su u njemu ravnopravno zastupljene sve zemlje Zapadnog Balkana.

Nešto malo manje od godinu dana docnije čule su se još dodatne reči ohrabrenja, ali i opreza, od strane jednog značajnog američkog diplomatskog predstavnika. Specijalni izaslanik SAD za Zapadni Balkan

Gabrijel Eskobar rekao je, ili bolje reći ponovio, da Amerika podržava Otvoreni Balkan i da na tu inicijativu gleda kao na pokušaj integracije u Evropsku Uniju. U intervjuu albanskoj televiziji Top chanel 14. aprila ove godine Eskobar je podvukao podršku da se susedne zemlje što više integrišu. Dodao je i da je potrebno još da se učini u povezivanju zemalja, ali i da se puno još radi na reformi pravosudnog sistema.

Kada se sagledaju ovi istupi američkih diplomata vidimo jasnu podršku za inicijativu Otvoreni Balkan. U svakom od ovih obraćanja postoje i određeni uslovi, suzdržanosti, te stvari koje bi inicijatori Otvorenog Balkana morali da dopune. U takvom kontekstu vidimo da bi Srbija morala da učini još koraka kako bi se ovoj ideji dao pun smisao. U pitanju su i dalje brojne političke i ekonomske reforme, prilagođavanje principima EU, kao i nastavak rada na normalizaciji odnosa sa susedima i izgradnje demokratskog društva. Inicijativa Otvoreni Balkan je samo jedan važan korak u tom procesu.

ULAGANJA NA TERITORIJI REPUBLIKE SRBIJE – EU I KINA

Natalija Vitorović

Uvodni deo ovog teksta posvetićemo odnosu između Evropske unije i Republike Srbije. Prema podacima dostupnim na sajtu Ministarstva za evropske integracije može se videti da EU predstavlja najvećeg donatora u Srbiji. Od 2001. godine EU je obezbedila Republici Srbiji više od 3 milijarde eura bespovratnih sredstava za podršku zakonskim, institucionalnim, administrativnim, ekonomskim i društvenim reformama.

Srbija je korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć 2014–2020 (IPA II), od čega je u okviru akci-

onih programa izdvojeno blizu 1,5 milijardi eura – gotovo polovina sredstava predviđena je za društveno-ekonomski razvoj i ulaganje u ljudske resurse.

Republika Srbija učestvuje i u sedam programa prekogranične i dva programa transnacionalne saradnje. U periodu 2004–2016, kroz ove programe je u Srbiji ugovoreno više od 220 miliona eura, dok je za period 2014–2020. godine EU izdvojila čak 260 miliona eura za realizaciju prekogranične saradnje u našoj zemlji.

Programi Unije (Union Programmes) predstavljaju skup integrisanih mera koje za cilj imaju jačanje saradnje između država članica EU i zemalja kandidata u različitim oblastima. Programi Unije se finansiraju iz zajedničkog budžeta EU. Republika Srbija je 22. novembra 2004, potpisala Okvirni sporazum o učešću u programima Evropske unije. Učešće u programima EU Srbiji prvenstveno donosi bolje razumevanje Unije kao institucionalnog tela. Za učešće u svakom pojedinačnom Programu Unije neophodno je potpisivanje međunarodnog ugovora između Republike Srbije i Evropske komisije (EK). Koordinacija učešća u svakom pojedinačnom programu Unije, za koje Republika Srbija uplaćuje finansijske doprinose u opšti budžet EU, poverena je nacionalnim kontakt tačkama iz odgovarajućih nacionalnih institucija. Republika Srbija je trenutno deo devet programa Unije.

Kad se govori o trgovinskoj saradnji, najveći trgovinski partner Republike Srbije je takođe Evropska

unija. Vrednost uvoznih i izvoznih dobara u 2022. godini između EU i Srbije iznosila je nešto više od 39 milijardi eura. Treći najveći trgovinski partner Srbije u protekloj godini bila je Kina, sa vrednošću razmene od 5,8 milijardi eura.

S obzirom da smo spomenuli Kinu u prethodnoj rečenici, smatramo da je jako bitno da se u ovom delu teksta osvrnemo na bilateralne odnose Kine i Srbije i susretu srpskih i kineskih zvaničnika u Pekingu sredinom oktobra ove godine.

Odnosi strateškog partnerstva Republike Srbije i Narodne Republike Kine uspostavljeni su 2009. godine. U prošloj godini (2022), prema podacima koje smo našli na zvaničnom sajtu Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, obim robne razmene iznosio je, kao što je navedeno u dva paragrafa iznad, gotovo 5,8 milijardi eura, od čega je izvoz iz Republike Srbije iznosio nešto više od milijardu eura, a uvoz iz NR Kine nešto više od 4,7 milijardi eura.

NR Kina i Republika Srbija svoju projektnu saradnju ostvaruju pre svega na poljima infrastrukture i energetike. Među najznačajnijim projektima su Pupinov most (Zemun-Borča), izgradnja deonice auto-puta Miloš Veliki i rekonstrukcija termoelektrane Kostolac. Više kineskih kompanija predstavljaju veoma značajne investitore za Republiku Srbiju, među kojima se izdvajaju kompanije “Ziđin” i “Hestil”, koje su verovatno i široj javnosti najpoznatije kineske investicione kompanije. Trenutno je u toku realizacija trilateralnog projekta modernizacije železničke pruge na relaciji Beograd-Budimpešta (između Republike Srbije, NR Kine i Mađarske).

Najnoviji sporazum između Republike Srbije i NR Kine potpisali su srpski i kineski zvaničnici 17. oktobra 2023. godine u Pekingu. *Sporazum o slobodnoj trgovini* između Srbije i Kine su potpisali ministar unutrašnje i spoljne trgovine u Vladi Republike Srbije Tomislav Momirović i ministar trgovine NR Kine

Vang Ventao. Pored navedenog dokumenta, potpisani su i Memorandum o razmeni i saradnji u oblasti ekonomske razvojne politke, Memorandum o zajedničkom unapređenju industrijske i investicione saradnje Srbije i NR Kine, kao i srednjoročni akcioni plan o zajedničkoj izgradnji inicijative *Pojas i put* između Vlade NR Kine i Vlade R Srbije.

Iako do sada navedeni podaci i napisan tekst predstavljaju samo shematski i površni prikaz odnosa između Evropske unije i Republike Srbije, odnosno između NR Kine i Srbije, smatramo da oni jasno prikazuju zavisnost Srbije od investicija i ulaganja Evropske unije, to jest Kine, posebno kada nam je u fokusu vremenski period od protekle dve decenije. Smatramo da Srbija bez pomenute i jednostavno prikazane podrške Evropske unije, odnosno NR Kine, ne bi bila u mogućnosti da u onolikoj meri u kojoj to trenutno radi unapređuje svoje potencijale, pre svega institucionalne i tržišne. Nastavak saradnje

sa pomenutim međunarodnim savezom i Kinom je neophodan ukoliko se želi progresivnija, stabilnija i izvesnija budućnost na teritoriji Republike Srbije. Ukoliko želite da saznate nešto detaljnije o temi o

kojoj smo pisali, sajтови koji su navedeni kao izvori podataka sadrže detaljne informacije o temi koju smo pokušali da prikažemo i pojasnimo što jednostavnijim rečnikom.

Korišćeni izvori podataka

<https://www.mei.gov.rs/eng/funds/eu-funds/>

<https://europa.rs/trade/?lang=en>

<https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/kina>

<https://www.srbija.gov.rs/vest/740763/potpisan-sporazum-o-slobodnoj-trgovini-sa-nr-kinom.php>

ODNOS SRBIJE I RUSKE FEDERACIJE: IZMEĐU “VELIKOG BRATA” I VELIKE SILE

Bojan Bogišić

Nedeljni je ručak. Šira porodica je na okupu, dok na televizoru u pozadini, traje *Dnevnik*, koji je, ruku na srce, utišan; međutim, ne može da ne izmami poneki komentar ili priču nekog “političkog analitičara”, koji se upravo sprema za obed. Izjave poput: “Sve će to Rusi da dovedu u red!” , ili: “Nama su Rusi pomagali u nevolji, kad niko drugi nije hteo!”, ili, ono još ekstremnije: “Rusija je naša bratska, država, neće da dopusti da nam se to desi!”

Ovi, kao i mnogi drugi, su samo neki od komentara koje možemo čuti svakodnevno, od velikog broja

ljudi, iz našeg bližeg okruženja. Jesu li izjave pogrešne? Nesumnjivo. Jesu li ti ljudi krivi što tako uporno misle, bez odstupanja i kompromisa? U velikoj meri, ne. Međutim, onda se osvrnemo, da malo prelistamo poneku vest, neko u štampanom, a neko, pak, u digitalnom formatu. Ono u šta dobijamo uvid, prava slika i prilika gore pomenutih teza. U većini medija, jedna je slika, i podrazumeva prikaz Ruske Federacije, tokom proteklih nekoliko vekova, u superlativima i romantičarskim pričama. Eto, otkrismo, otkud potiče “filozofija” velikog broja ljudi na ovom prostoru.

Svakodnevna izloženost, manje ili više netačnim prikazima i događajima iz istorije, posredstvom informisanja koja u narodu važe za respektabilne, dovodi upravo do ovakvog fenomena.

S druge strane, ima i dosta primera potpuno oprečnog stanovišta i iskaza. Grupa ljudi koja se nalazi na dijametralno suprotnom položaju, od prethodno navedenih, sliku o Rusiji videće ipak mnogo drugačije. Iz određenih razloga (drugačiji izvori informisanja, drugačije obrazovanje, drugi pogled na svet i političku "arenu"...), dovešće do poricanja svega što ima veze s Ruskom Federacijom i Srbijom, a da može da se posmatra u lepom svetlu. Od toga, da oni nama nikad nisu bili prijatelji, pa sve do izjava poput: "Mi sa Rusima nemamo nikakvu poveznicu i oni nikom ne žele dobro!"

Situacija koja nastaje u društvu je veoma nezavidna, i svakako da u velikoj meri utiče na polarizaciju naroda, koji se nalazi u raskoraku oko tako, za njega,

krucijalnog pitanja, kao što je odnos sa jednom svetском supersilom. Da bismo bili potpuno dosledni, moramo da imamo na umu još jednu grupu ljudi, koja nije politički osveščena, ili se jednostavno ne pronalazi u takvoj tematici i, ima svoj domen kojim se bavi (što je sasvim u redu); međutim, voleli bi da se informišu i formiraju mišljenje povodom neke teme, kao što je ova kojom se bavimo, i nalaze se u ogromnom raskoraku, slušajući predominantne stavove sa ove dve strane. Ovaj članak bih najviše posvetio upravo tim osobama, u nadi da bi im mogao pomoći da lakše razluče kako stoje stvari, i kako da se pozicioniraju kada je u pitanju odnos Srbije i Rusije. Koji od gore pomenuta dva stanovišta je tačan? Oba i nijedan!

Ako malo dublje uđemo u tematiku odnosa između Srbije i Ruske Federacije, kroz istoriju, pa sve do danas, i pokušamo da iz više (dovoljno je i dva) relevantnih izvora, nađemo razloge za određeni

način ponašanja, uočićemo, kako oba ekstremna stava imaju bar delimično utemeljenje, ali ne i potpuno. Potpuna istina je nešto drugačija i nalazi se baš negde između ove dve strane, a to je da je Ruska Federacija, *de facto*, bila od pomoći Srbiji u nekoliko istorijskih trenutaka, ali i to, da je za takvo ponašanje imala svoje razloge i interese, bez kojih se ne bi upuštala u tako nešto. Takođe, nije Srbija bila jedina država koja je mogla da računa na rusku pomoć u određenim trenucima.

Da bismo razumeli zašto je tako, moramo da posmatramo Rusku Federaciju, kao veliku silu, što ona, svakako, i jeste, već vekovima unazad, kao i da se pozabavimo nekim od primer kada je ona pokazala (ne)naklonjenost Srbiji.

Velika sila je, po definiciji, svaka država koja ima vojnu, političku i ekonomsku nadmoć nad većinom država, kao i sposobnost da vrši svoj uticaj na globalnom nivou, i uradiće sve da bi tim uticajem zaštitila

i omogućila ostvarenje svojih nacionalnih interesa (Rusija ispunjava sve zadate kriterijume).

Vreme ustanaka je. Srbiji je potrebna bilo kakva pomoć sa strane, kako bi uspela u onome što je namerala, a to je da se jednom za svagda reši osmanske dominacije. Takođe, nakon Rusko-turskog rata 1829. g. Srbija je, po Jedrenskom miru dobila pravo da anektira šest nahija koje su osvojili tokom Prvog ustanka. Međutim, ono što je važno primetiti, jeste da je Rusija i finansijsku pomoć tokom ustanaka, kao i rat protiv Turske, vodila pre svega, da proširi svoj uticaj na Balkanu, kako bi dobila izlaz na topla mora (što preko Srbije i Crne Gore, što preko svog direktnog proširenja), koja su tada bila prioritarna za veliki broj država Evrope, ali i proširenje sfere uticaja na strateški važan Balkan.

Sledeća važna tačka jeste Berlinski kongres (1878), kojim su i konačno završeni rusko-turski ratovi, koje je vodila Rusija, kako bi prodrila što dublje na teritoriju Balkana, odnosno zauzela moreuze Bosfor i

Dardaneli. Osmansko Carstvo, kao sila u dubokom padu, moralo je da izgubi rat, i prihvati tačke primirja, koje su diktirale druge velike sile, a kad su, kao što znamo, nezavisnost dobile Srbija, Crna Gora, Rumunija i Grčka, dok je Bugarska, bila podeljena na Kneževinu Bugarsku, koja je predstavljala ruski satelit na Balkanu i Crnom moru, i Istočnu Rumeliju, koja je donekle ostala pod osmanskim uticajem. Iz ovoga se vidi da je Srbija ponovo izvukla veliku korist od ruskih ratova i balkanskih aspiracija; međutim, vidljivo je i to da je Rusija sve to vodila isključivo, ne bi li prevashodno izašli na toplu mora, pa makar to bilo na kraju, i preko Bugarske.

I, da se dotaknemo i jednog aktuelnijeg pitanja: reč je o Kosovu i Metohiji, koje je nakon samostalnog proglašenja nezavisnosti, 2008. g. izazvalo rascep u međunaordnim odnosima, gde su neke države priznale Kosovo kao nezavisno, dok su druge, između ostalog i Rusija, odlučile da to ne urade. Rusija, naravno, nije to uradila iz neke bratske samilosti prema

Srbiji, niti iz osećaja odgovornosti, već Kosovo za Rusku Federaciju, predstavlja samo jedan "adut", odnosno faktor za potkusurivanje sa kolektivnim Zapadom, gde Rusi mogu da, preko Srbije ostvaruju svoje interese na Balkanu, gde je Srbija zadnjih godina ostala "poslednji Mohikanac" koji nije član NATO. A pošto Srbija oseća taj dužnički položaj, zbog nepriznavanja Kosova, nastojeće da s Rusijom održi što čvršće veze i odnose u bilo kojoj situaciji.

Sada, kada imamo malo širu sliku o odnosima između Republike Srbije i Ruske Federacije, možemo da zaključimo da između država ne postoje bratstva i prijateljstva, već samo beskompromisno ostvarivanje i zaštita sopstvenih interesa po svaku cenu. Isto tako i Rusija, kao globalna sila, nastoji da preko Srbije, ali i drugih država (nekada davno i Bugarske), teži da sprovede svoj uticaj i zaštiti svoj interes na konkretnom prostoru; isto tako bi i Srbija trebalo da gleda na nju, i da pokuša da iz tog odnosa izvuče samu korist,

sve do onog trenutka dok ta saradnja ne počne da predstavlja pretnju po nacionalnu politiku.

Kao finalni zaključak izvodi se nasušna potreba za pravim obrazovanjem i edukacijom (formalnim i neformalnim), u sistemu gde se ističe važnost istih. Osim toga, neophodno je pomenuti i važnost biranja i filtriranja pravih izvora informacija, posredstvom

kojih dobijamo sliku o stvarnosti u kojoj se nalazimo, i da na osnovu svega pomenutog, uvek formiramo svoj objektivni sud o svemu što pročitamo ili čujemo; tako bismo izbegli zamke koje nam se serviraju putem medija, iz ovih ili onih razloga i tako bismo bili u stanju da kreiramo zdrav ambijent u kojem želimo da živimo.

KOSOVO I SRBIJA – BOLJI ŽIVOT I PERSPEKTIVA NA ČEKANJU

Dimitrije Gašić

Krajem maja ove godine ponovo je došlo do eskalacije u odnosima između srpskog i albanskog stanovništva na Kosovu. Manje upućeni građani Srbije ne razumeju šta se tačno dešava, ali znaju da je to peti sukob tokom poslednjih nekoliko godina. Takođe, i oni građani Srbije koji se redovno informišu, ne mogu sa sigurnošću da tvrde da razumeju razloge sukoba, ali su saglasni da je Srbiji i Kosovu potrebna normalizacija međusobnih odnosa.

“Biće posledica u odnosima sa Prištinom, jer nisu poslušali naše sugestije. Neophodno je da ne

izgubimo pravac kretanja, mislim na formiranje zajednice srpskih opština (ZSO) i normalizaciju kroz dijalog”, rekao je medijima američki ambasador u Beogradu Kristofer Hil krajem maja meseca.

Da novi sukobi nisu rešenje niti u interesu građana srpske, kao ni albanske nacionalnosti, smatra i Jelica Minić, predsednica Evropskog pokreta u Srbiji.

“Sukob nije u interesu ni jedne ni druge strane, kao ni građanima Srbije. Možemo se nadati da će odgovarajući pritisci uroditi plodom i da će se prekinuti

lanac uzajamnih sukoba. Važno je i da što pre dođe do primene (postignutih) sporazuma”, kazala je Minić medijima.

Sa tim su saglasni i naši sagovornici koji kažu da je to neophodno, ali i da je ono na čemu insistiraju SAD i EU okosnica daljih odnosa dva naroda na Kosovu. Upravo to bi i trebalo da reši Briselski sporazum kome ćemo posvetiti nekoliko redova.

U Briselskom sporazumu ističe se i neophodnost uključivanja srpskog stanovništva u institucije, poput pravosuđa i policije, potom postizanje sporazuma o energetici i telekomunikacijama, ali i da se ni jedna ni druga strana međusobno ne ometaju na putu ka integracijama u Evropsku uniju.

Dakle, ideja Briselskog sporazuma jeste normalizacija odnosa Srba i Albanaca sa Kosova i Metohije. Iako su predstavnici srpske zajednice pre više godina ušla u kosovske institucije, krajem 2022. godine odlučili su da ih naupuste i prekinu rad u policiji i pravosuđu. Ni do polovine ove godine, nije

došlo ni do kakvih promena osim što su Srbi odlučili da bojkotuju lokalne izbore u četiri opštine na severu Kosova.

Sukob je dodatno eskalirao povodom rezultata izbora i pokušaja njihove primene. Srbi, oni sa kojima smo razgovarali, smatraju da su izbori bili neregularni, jer su na čelo opština sa većinskim srpskim stanovništvom na vlast došli Albanci.

Predrag Jovanović, dvadesettrogodišnji student rodom iz Zvečana, na studijama je poslednje četiri godine u Kosovskoj Mitrovici. Smatra da bi trebalo da opštine vode predstavnici većinskog dela stanovništva.

“Do pre petnaest, dvadeset godina, albansko stanovništvo, iako u manjini u nekim opštinama, činili su oko 25 odsto populacije u tim mestima. Međutim, tokom poslednje dve decenije Kosovo je potpuno podeljeno na gradove koji su skoro u potpunosti ili albanski ili srpski. Smatram da je logično da onda većina treba da ima svog predstavnika u gradskoj vlasti”.

S tim je saglasna i Vjosa B, dvadesetpetogodišnja preduzetnica iz Prištine koja je ranije bila i aktivistkinja u jednoj nevladinoj organizaciji:

“Svojim aktivizmom, kao i danas, zalažem se za normalizaciju odnosa. Mislim da je ovaj termin prilično zloupotrebljen i nekako još uvek tu samo na papiru. O tome se govori veoma dugo, recimo, ja sam imala petnaest godina i dobro se sećam kada je potpisan Briselski sporazum; verovala sam tada, ali i sada da je moguće smiriti tenzije i stvoriti dobre uslove za suživot dva entiteta. To se do danas ipak nije dogodilo, a mislim da svi gubimo. Smatram da bojkot izbora srpske strane nije bila dobra odluka”.

S druge strane, EU smatra da Priština nije trebalo da organizuje izbore koje je bojkotovalo većinsko stanovništvo sa severa Kosova. SAD reaguje na trenutnu situaciju malo drugačije – kosovskim snagama otkazano je učešće u NATO vežbama.

Mladi ljudi sa Kosova i iz Srbije smatraju da svaki novi sukob udaljava normalizaciju života na KiM,

saglasni su i da vreme prolazi, a život kao i životni standard nikako nisu bolji. U takvim situacijama, kao jedina perspektiva pojavljuje se samo odlazak u inostranstvo.

“Više puta sam razmišljala o toj opciji. Trenutno, na moj izbor da ostanem ovde i otisnem se u preduzetničke vode uticala je svetska pandemija Covida, koja je dodatno učvrstila poziciju frilensera, *pa* mogu putem *online* platformi da radim za klijente iz Amerike ili Evrope. Međutim, mnogo mojih prijatelja radi poslove koji nemaju veze sa *online frilensingom* i svaki potencijalni sukob smatraju lošim za svakodnevni život. Umesto da se bavimo poboljšanjem kvaliteta života svih nas, imam utisak da stojimo u mestu, baveći se stvarima od kojih nam neće biti bolje. Dve moje sestre iz Štrpca preselile su se u Švajcarsku pre četiri godine, jer nisu videle perspektivu za normalan život ovde”, kaže Vjosa B.

O odlasku razmišlja i Predrag koji je pri kraju osnovnih studija. Kaže da je jedan od načina za

odlazak o kome razmišlja i stipendija na nekom od univerziteta u Zapadnoj Evropi.

“Nažalost, mi sa Kosova nemamo prava koja imaju naši vršnjaci iz Beograda ili nekog drugog grada u Srbiji. Počevši od vize, do nekih drugih problema s kojima se suočavamo kada pokušamo da se iselimo. Još uvek nisam siguran gde ću upisati master studije i da li ću svoje školovanje nastaviti u Mitrovici”.

Kako sve ovo izgleda u očima nekoga ko se ne nalazi u centru zbivanja? Pitali smo mlade iz Beograda kako vide celokupnu situaciju na Kosovu, jesmo li bliži normalizaciji ili nekim novim eskalacijama. Kako vide ulogu predstavnika pregovaračkih strana, odnosno političara vlasti iz Srbije i sa Kosova? Ako je jedan od indikatora kvaliteta života i finansijska moć građana, lako je uporediti kvalitet života mladih na Kosovu i u Srbiji.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, prosečna zarada u decembru 2022. godine u Srbiji iznosila je 84.227 dinara odnosno 718 evra neto.

Prosečna bruto plata na Kosovu iste godine iznosila je oko 460 evra, podaci su Eurostata. Primanja u javnom i privatnom sektoru poprilično se razlikuju.

Prema podacima Kosovske agencije za statistiku, u privatnom sektoru 2022. godine plata je iznosila 380 evra bruto, u javnom sektoru oko 620 evra bruto. Da je to jedan od glavnih indikatora lošijeg života na Kosovu nego u Srbiji gde živi, smatra i naša sago-vornica Milica S.

“Mislim da aktuelni političari vlasti ne rade za dobrobit građana Kosova. Čini mi se da se cela kosovska priča politizovala, da i jedna i druga strana koriste kosovski probem za prikupljanje političkih poena. Mene posebno brine što kvalitet života mladih, dakle moja generacija ovde u Srbiji, nemaju mladi na Kosovu jedne, druge ili treće nacionalnosti, nevažno. Mislim, ne samo na zaradu koje su poprilično neujednačene, već i na mogućnost putovanja, kvaliteta života i dostupnosti nekim stvarima koje su nama mladima posebno bitne”, kaže

Milica S, dvadesetdevetogodišnja ekonomistkinja iz Beograda.

Jelena Đušić, konceptualna umetnica iz Beograda koja se školuje u austrijskom gradu Lincu, smatra da je neophodno potpuno normalizovanje odnosa kako bi se uspostavila ekonomska, umetnička i svaka druga saradnja na regionalnom nivou.

“Razmena ideja i mišljenja u umetničkim krugovima kojima i ja pripadam, izuzetno je važna za stvaralaštvo. Imala sam prilike da konstruktivno razgovaram, saradujem i družim se s kolegama sa Kosova i verujem da je to jedino prihvatljivo za obe strane: normalizacija odnosa i uspostavljanje dobrosusedskih odnosa. To nije važno samo za nas umetnike, mada sam sigurna da je za umetnost važna i participacija u kulturnim događajima poput zajedničkih izložbi koje se danas skoro pa ne dešavaju”.

Novinar Idro Seferi kaže da su mladi na Kosovu bez velike perspektive, da većina ljudi planira da se

odseli. To se, kako kaže Seferi, najbolje vidi po broju mladih koji pohađaju škole stranih jezika.

“I Srbiji i Albanci žive slično na Kosovu, ako izuzmemo Prištinu gde se, zbog veličine grada, živi bolje. Ako odete u Štrpce gde je stanovništvo mešovito, vidite da svi žive lošije. Inicijativa za saradnju postoji, na primer, nedavno je jedna organizacija pozvala na multietničke radionice o pčelarstvu, poziv se odnosio i na Srbe i na Albance. To nije toliki problem kao što je predstavljeno. Veći je problem nedostatak perspektive za sve”.

Da politika i celokupna situacija koja treba da se normalizuje utiče na jedan deo mladih, saglasan je i Seferi. On kaže da je to uobičajeno tamo gde ljudi ne vide perspektivu, nezadovoljni su životom i za sve krive onu drugu stranu. Međutim, kako u celom regionu, tako i na Kosovu, kad nema perspektivne budućnosti zahvaljujući dobrim odnosima, jedino rešenje je odlazak u inostranstvo ukoliko je to, zbog procedura, moguće.

“Loš odnos političara jedne i druge strane utiče na produžetak tranzicije, mnogi su besni na ono što politika proizvodi, jer to usporava mogućnosti za razvoj, pre svega mladih. Kada imate dvadesetogodišnji politički proces bez istinskog fokusa da se nešto u realnosti promeni, a ako tome dodamo i aktuelnu inflaciju, nezadovoljstvo je ogromno. Mladi profesori, novinari, učitelji... ne mogu da žive na Kosovu od svog rada, jer ne mogu da pokriju osnovne troškove života. Primaju platu od 500 eura, a za život im je potrebno hiljadu i po. Naši roditelji u Jugoslaviji su dobijali stanove, ovde mladi ne mogu da kupe ni na kredit. Lako im je da izračunaju da će više da zarade za život na Zapadu prodavajući brzu hranu”, smatra Seferi.

Ipak, Seferi misli da je normalizacija odnosa u budućnosti neminovnost, kao i saradnja na ekonomskom, obrazovnom, kulturnom i svakom drugom nivou.

“To je neminovno, jer je to potreba ljudi. Postoji ekonomska saradnja, takođe, ljudi sa Kosova dolaze

u Srbiju na lečenje. Međutim, bez političkog konsenzusa, kad je prisutna stigmatizacija ne može da se ostvari veliki napredak. Normalizacija bi trebalo da se promoviše kao nešto dobro i korisno po obe strane, a ne kao nešto što bi samo trebalo da spreči konflikte”, kaže Seferi.

Veoma mali broj proizvoda sa Kosova je dostupan potrošačima u Srbiji. Sagovornici su saglasni da je upravo to ono na šta normalizacija može da utiče – da ljudi ne gledaju ko proizvodi, već da li im je taj proizvod neophodan da ga kupe. U avgustu je najavljena i donatorska konferencija za Kosovo i Srbiju koja bi trebalo da doprinese boljem životu i povezivanju. Potreba za poboljšanjem infrastrukture, povezivanjem regiona putem saobraćaja, konkretno brze pruge Beograd-Priština-Tirana, ali i avio linije Beograd-Priština, postoji, jer bi mladi ljudi sa Kosova lakše putovali ukoliko žele da idu na Zapad ili u Srbiju. A, već putuju, samo dosta duže.

Briselski sporazum

Od potpisivanja Briselskog sporazuma prošla je decenija. Godine 2013. potpisali su ga tadašnji premijeri Srbije i Kosova Ivica Dačić i Hašim Tači. Sporazum o kome se dosta govori sadrži 15 tačaka od kojih je okosnica sukoba u čak šest – formiranje Zajednice srpskih opština (ZSO). Srpska pregovaračka strana i

danas insistira na njenom formiranju, kosovska još uvek to nije ispunila. Prvi put otvoreno, nedavno je reagovao i ambasador Sjedinjenih Američkih Država u Srbiji Kristofer Hil, rekavši da je normalizacija odnosa neophodna i da je formiranje ZSO put do uspostavljanje dobrih odnosa.

AKADEMSKA SARADNJA SRBIJE I KOSOVA*

Marija Stankov

Uvod

Nedavni desničarski napad na profesore Fakulteta političkih nauka (FPN) zbog akademske saradnje sa profesorima Filozofskog fakulteta (FF) u Prištini, tek je jedan u nizu uznemirujućih incidenata koji prate gotovo svaki neformalni kontakt institucija i pojedinaca s obe strane granice na Merdarima. Odsustvo trajnog rešenja kosovskog pitanja, odnosno normalizacije odnosa između Srbije i Kosova, blokira komunikaciju i

saradnju i u onim sferama gde bi, kao u slučaju dve akademske zajednice (beogradskog FPN i prištinskog FF) bio od velike uzajamne koristi.

Jer, u čemu je i koliki je značaj saradnje između profesora, studenata i naučnika Beograda i Kosova? Na Kosovu postoje dva paralelna sistema obrazovanja, uz nedovoljno akademske saradnje između visokoobrazovanih institucija pod upravom dva ministarstva (jednog u Beogradu, drugog u Prištini). Povremeno dolazi do saradnje koja uspeva da poveže profesore i naučnike ova dva entiteta, ali samo pod okriljem civilnog društva.

* Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova

Zbog čega je akademska saradnja na veoma niskom nivou? Gde treba da se razgovara o prošlosti i budućnosti Beograda i Prištine, ako ne u akademskoj zajednici pod okriljem obrazovnih institucija? Manjak dijaloga i naučne razmene doprinosi tenziji koju i sam pomen Kosova nosi sa sobom. Povećane tenzije izazivaju veću zatvorenost i osećaj ugroženosti obe strane, što rezultira kulminacijom delovanja desničarskih struja kao odgovor na retke inicijative i akademsku saradnju.

ŠIRI KONTEKST AKADEMSKOG ODNOSA BEOGRADA I PRIŠTINE

Dva paralelna sistema obrazovanja na Kosovu

Od povlačenja bezbednosnih snaga, administracije i institucija Republike Srbije (1999), na Kosovu je uspostavljen dualni sistem obrazovanja, koji funkcioniše bez interakcije i međusobnog priznanja. Na severu Kosova obrazovne institucije svih nivoa

funkcionišu pod pokroviteljstvom sistema Republike Srbije i nemaju dodirnih tačaka s kosovski sistemom. Tako i prištinski Univerzitet koji je izmešten u Kosovsku Mitrovicu i već četvrt veka nosi naziv Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici (UPKM). UPKM nema akreditaciju kosovskih vlasti za koje je posledično, UPKM ilegalna institucija.

U okviru briselskih pregovora još 2011. godine dogovoreno je da nezavisno telo, Evropska asocijacija univerziteta overava univerzitetske diplome koje izdaju univerziteti svake strane. Ova odredba nije precizirala rešenje za diplome stečene u ustanovama koje deluju pod okriljem obrazovnog sistema Republike Srbije, a nalaze se na teritoriji Kosova, na primer, Univerzitet u Mitrovici.

Ustavni sud Srbije je 2014. godine poništio uredbu Vlade o priznavanju diploma univerzitetskog obrazovanja, a nova uredba nije deblokirala proces. Tokom 2013–2014. godine holandska nevladina organizacija

“SPARK” obavljala je nostrifikaciju kosovskih diploma u Srbiji. Nakon završetka projekta, ova organizacija je napustila Srbiju, što je dovelo do obustave verifikacije kosovskih diploma (Vorgučić 2022: 27).

Uz posredovanje nevladine organizacije Evropskog centra za pitanje manjina Kosova (ECMI Kosovo), Ministarstvo obrazovanja Kosova i UPKM postigli su novi sporazum 2015. godine, kojim je prvi put posle rata omogućeno da diplome sa visokoškolske obrazovne institucije na srpskom jeziku budu verifikovane. ECMI Kosovo navodi da je do maja 2018. godine, od 1418 zahteva, 1075 diploma dobilo verifikaciju (ECMI 2018: 6).

Međutim, u izveštaju o napretku u dijalogu Beograda i Prištine iz 2020. godine navedeno je da: “Priština i dalje odbija da prizna diplome koje su izdate od strane akreditovanih univerziteta Republike Srbije i ne prihvata listu akreditovanih univerziteta koji funkcionišu u okviru visokoškolskog obrazovnog sistema Republike Srbije. Šta više, prištinske institucije

ni posle osam godina od postizanja Sporazuma nisu priznale nijednu diplomu univerziteta akreditovanih u sistemu Republike Srbije”.

Do decembra 2021. godine verifikovane su 1752 diplome kosovskih Srba, ali i pripadnika drutih manjinskih zajednica koje se obrazuju na srpskom jeziku na Kosovu. Posle toga je verifikacija diploma izdatih na Univerzitetu u Mitrovici obustavljena.¹

Obrazovni sistem Srbije ne priznaje diplome sa visokoškolskih obrazovnih ustanova koje funkcionišu u okviru Ministarstvo obrazovanja Kosova. Sporazum o dokumentima između zemalja Zapadnog Balkana koji je potpisan 3. novembra 2022. godine je novi pokušaj da se međusobno priznaju lične karte, kvalifikacije i diplome.

¹ (<https://www.danas.rs/vesti/politika/sta-sporazum-o-dokumentima-znaci-za-srbiju-i-kosovo/>)

Problematika udžbenika

Poput dogovora o diplomama, postojali su višestruki napori za obezbeđivanje udžbenika za čak i srpske nacionalnosti na prostoru Kosova i albanske – u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa (na teritoriji Srbije). Ministarstvo prosvete Srbije je 2016. godine blokiralo distribuciju udžbenika obrazovnim institucijama koje održavaju nastavu na albanskom jeziku zbog politizovanog i tendencioznog sadržaja u knjigama. Kao odgovor na to, zaustavljene su pošiljke srpskih udžbenika i materijala (Surlić, 2019: 42,43). Početkom svake školske godine, roditelji se suočavaju s teškoćama jer moraju putovati do knjižara u Srbiji kako bi kupili udžbenike prema spiskovima koje dobijaju iz škola. Zatim se suočavaju s izazovom prelaska preko integrisanih prelaza, gde “švercuju” udžbenike nazad na Kosovo. Takođe, nakon 1999. godine, škole su se suočile s problemom nedostatka stručnog kadra, jer su mnogi nastavnici napustili Kosovo. Kako bi nadoknadile ovaj nedostatak, škole

angažuju nastavnike iz obližnjih gradova u Srbiji (Vorgučić 2022:25).

Jezičke prepreke

Institucionalno razgraničenje prati i jezička odvojenost studija. Studiranje na srpskom jeziku moguće je na srpskim ustanovama i na jednom smeru – Balkanistika – Univerziteta u Prištini. Dvojezičnost nastave na Kosovu proklamovana je samo normativno (Ustavom Kosova iz 2008, i Zakonom o pravu na upotrebu jezike iz 2006. godine), ali nije uspešno sprovedena u obrazovnom sistemu Kosova. Iako se engleski jezik sve više koristi kao “međujezik” kojim nove generacije različitih zajednica na Kosovu komuniciraju, visok nivo etničke udaljenosti opstaje i dalje zbog nedostatka direktnog kontakta i komunikacije na jeziku koji je autohtoni i zajednički (Surlić, 2019: 50).

Primeri uspešnih akademskih inicijativa i saradnji

Primeru saradnje obrazovnih institucija je jako malo. UPKM je 2017. godine potpisao sporazum sa Fondom za inovacionu delatnost kojim je omogućeno Univerzitetu da učestvuje u projektu “Podrška istraživanju, inovacijama i transferu tehnologije u Srbiji”. Srpska akademija nauka i umetnosti je 2020. godine potpisala Protokol o saradnji sa UPKM. Između ostalih kulturnih aspekta predviđen je i “zajednički rad na istraživanju i očuvanju naučne građe i kulturno-umetničkih dobara na Kosovu i Metohiji; asistenciju Univerziteta u radu na projektima, naučnim skupovima, izradi izdanja, održavanju predavanja i drugih događaja koje SANU organizuje i druge oblike međusobne saradnje”, navodi se na <https://www.sanu.ac.rs/saradnja-sa-univerzitetom-u-pristini-sa-privremenim-sedistem-u-kosovskoj-mitrovici>.

Fakultet političkih nauka u Beogradu proteklih godina održavao je tribine i seminare tokom kojih

se razgovaralo o odnosima Srbije i Kosova, prošlosti i budućnosti.

Hartefakt Fond organizuje nekoliko inicijativa poput “Kosovske škole” i Istraživačkog programa Kosovo-Srbija. Obe inicijative okupljaju mlade osobe, istraživače i naučnike iz Srbije i sa Kosova. Učesnici programa imaju priliku da se angažuju u zajedničkim naučnim istraživanjima. Od 2016. godine osnovana je i Kosovska stipendija za istraživanje i analizu (KRAF). Otvorena je za sve stanovnike zemalja Evropske unije, Turske, s naglaskom na stanovnike iz Srbije i ostalih zemalja Zapadnog Balkana.²

Evropska komisija je sprovela projekat “Akademska mreža za podršku politika EU prema Zapadnom Balkanu s akcentom na regionalnoj saradnji baziranoj na pomirenju – ANETREC” u periodu od

² Takođe i iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Kipra, Hrvatske, Češke Republike, Kosova, Grčke, Severne Makedonije, Crne Gore, Rumunije, Slovačke i Španije.

2019–2022. Među učesnicima je bilo devet univerziteta i istraživačkih institucija iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosova, Crne Gore, Severne Makedonije, Srbije i Slovenije.

Manjak institucionalne saradnje

Insituicionalna saradnja postoji između različitih ustanova u Srbiji s obrazovnim institucijama na Kosovu koje deluju u okviru srpskog obrazovnog sistema. Ono što nedostaje je akademska saradnja s ostalim obrazovanim institucijama na celom području Kosova. Dosadašnje delovanje akademske zajednice u cilju normalizacije odnosa između Srbije i Kosova pokazuje tendencije u nekoliko pravaca. Angažmani koji doprinose pomirenju i normalizaciji odnosa (forumi, istraživanja, publikacije, seminari) odigravaju se prvenstveno pod pokroviteljstvom civilnog sektora, u okviru programa nevladinih organizacija. Teme koje bi doprinele pomirenju suprotstavljenih strana se namerno ne obrađuju u institucijama, iako

postoji prostor da predstavnici akademskih zajednica budu inicijatori u svojim sferama (Surlić, 2019: 48). Iskustvo je pokazalo da većina sporazuma za akademsku saradnju između regionalnih obrazovnih institucija nastaje nakon uspešnih individualnih inicijativa koje pokreću profesori.³

Porast tenzija oko akademske saradnje

U martu 2023. godine došlo je do incidenta na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Docentkinja Jelena Lončar, docent Stefan Surlić i vandredni profesor Marko Veković našli su na meti desničarskih pokreta. Kao učesnici u Istraživačkom programu Kosovo-Srbija pod pokroviteljstvom Hartefakt fondacije, na sajtu Fakulteta objavljen je poziv za okrui sto, kojom bi prilikom profesori iz Beograda i Prištine zajedno predstavili rezultati istraživanja (Prilog

³ <https://www.yihr.rs/bhs/institucionalizacija-programa-razmene-kao-kljucni-preduslov-unapredenja-regionalne-saradnje-mladi/>

1). Povod za poziv na linč troje istraživača bio je odsustvo zvezdice u nazivu Kosova, kao i sama saradnja Fakulteta sa Filozofskim fakultetom u Prištini. Troje profesora našlo se na plakatima ispred fakulteta, etiketirani su kao “izdjanici Srbije i Kosova” (vidi sliku). Manjak inicijativa u akademskim krugovima da se diskutuje o odnosima Srbije i Kosova i manjak inicijative za uspostavljanje akademske saradnje doprineli su tabuizaciji ove sfere. Odnos Srbije i Kosova je kao tema izuzeta i od akademske zajednice, iako je upravo to prostor gde bi trebalo da dođe do suočavanja sa prošlošću i diskusije o mogućim rešenjima.

izvor Tviter: @SuzanaTrninic

Zaključak

Akademska saradnja između Srbije i Kosova predstavlja izuzetno kompleksno pitanje koje je obeleženo političkim neslaganjima, nedostatkom dijaloga i institucionalne podrške. Iako postoje sporadični primeri uspešnih inicijativa i saradnji između akademskih institucija, još uvek su retki i ograničeni na projekte pod okriljem civilnog sektora. Problemi poput nerešenog statusa Kosova, nedostatka priznavanja diploma, jezičkih prepreka i politizacije obrazovnog sistema dodatno otežavaju mogućnost uspostavljanja šire saradnje. Manjak inicijativa u akademskim krugovima da se diskutuje o odnosima između Srbije i Kosova i manjak inicijative za uspostavljanje akademske saradnje doprinose tabuizaciji ove sfere. Ovo ograničava prostor za suočavanje sa prošlošću i otvorene diskusije o mogućim rešenjima. Da bi se unapredila akademska saradnja i promovisalo bolje razumevanje i pomirenje između strana, neophodno je da akademska zajednica

preuzme aktivniju ulogu u iniciranju dijaloga i zajedničkih projekata. Takođe, potrebno je podržati inicijative nevladinih organizacija koje već pokušavaju da olakšaju saradnju i razmenu između obrazovnih institucija. Posledicu svih navedenih okolnosti je porast desničarskih konzervativnih tendencija i netrpeljivosti. Incidenti poput onog na Fakultetu političkih nauka dokaz su da se ni saradnja u akademskoj

zajednici ne toleriše. Međutim, gde ćemo se slobodno suočavati sa prošlošću, diskutovati o budućnosti i graditi međusobno poverenje ako ne pod okriljem obrazovnih i naučnih krugova?

Dodatni prilozi:

Prilog 1. Poziv za okrugli sto koji je objavio Fakultet političkih nauka na svom Twitter profilu i agenda događaja.

Literatura i izvori:

Al Jazeera Balkans. (2021, 21. oktobar). Bez priznanja kosov-

skih diploma, mladima s juga Srbije ostaje biro. Al Jazeera Balkans. Preuzeto sa <https://balkans.aljazeera.net/teme/2021/10/21/bez-priznanja-kosovskih-diploma-mladima-s-juga-srbije-ostaje-biro>

Danas. (n.d.). Potpisan protokol o saradnji između SANU i Univerzite-

ta u Prištini. Danas. Preuzeto sa <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/potpisan-protokol-o-saradnji-izmedju-sanu-i-univerziteta-u-pristini/>

DW. (2022, 10. oktobar). Šta sporazum o dokumenti-

ma znači za Srbiju i Kosovo? DW. Preuzeto sa <https://www.dw.com/sr/%C5%A1ta-sporazum-o-dokumentima-zna%C4%8Di-za-srbiju-i-kosovo/a-63525090>

- Europska asocijacija univerziteta. (2011). Agreement on the Recognition of Joint Degrees. Preuzeto sa <https://www.eua.eu/downloads/publications/agreement-on-the-recognition-of-joint-degrees.pdf>
- Heartefact. (n.d.). Call for Proposals for Kosovo-Serbia Research Fellowship. Heartefact. Preuzeto sa <https://heartefact.org/en/call-for-proposals-for-kosovo-serbia-research-fellowship/>
- Heartefact. (n.d.). Fond: Kosovska škola. Heartefact. Preuzeto sa <https://heartefact.org/fond/kosovska-skola/#>
- Inovacioni fond. (n.d.). Univerzitet u Prištini priključio se TTF programu. Inovacioni fond. Preuzeto sa <https://www.inovacionifond.rs/lat/info/univerzitet-u-pristini-prikljucio-se-ttf-programu>
- Kancelarija za Kosovo i Metohiju. (n.d.). Pregovarački proces. Preuzeto sa <https://www.kim.gov.rs/doc/pregovaracki-proces/Sestomesecni%20izvestaj%20o%20dijalogu%20jun%202020.pdf>
- Kancelarija za Kosovo i Metohiju. (n.d.). Šta je Sporazum o normalizaciji? Preuzeto sa <https://www.kim.gov.rs/p10.php>
- New Perspektiva. (2018). Brochure Diploma Verification. Preuzeto sa https://www.new-perspektiva.com/wp-content/uploads/2018/08/Brochure_Diploma_Verification_SRB.pdf
- Vorgučić, I. (2022). Ključ – Studija o ključnim problemima kosovskih Srba. Preuzeto sa <https://kfos.org/srb/publikacije/118/key-study-key-problems-kosovo-serbs>

DEJTONSKI SPORAZUM – REŠENJE ZA SAVRŠENI MIR?

Konstantin Mikašinović

Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, poznat kao Dejtonski mirovni sporazum je sporazum koji je postignut u vazduhoplovnoj bazi Rajt-Paterson, u blizini grada Dejtona, u američkoj saveznoj državi Ohajo i potpisan u Parizu 14. decembra 1995. Ovim Mirovnim sporazumom je okončan građanski rat u Bosni i Hercegovini koji je trajao od 1992 do 1995 godine. Sporazum se sastoji od 12 aneksa. Aneksom 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma je donet ustav na kome je zasnovano unutrašnje uređenje. Dejtonskim sporazumom je teritorijalno Bosna i Hercegovina entitetski podeljena po principu

51%-49% u korist Federacije BiH u odnosu na Republiku Srpsku.

Ustavom je predviđeno da Bosna i Hercegovina bude podeljena na dva entiteta, Republiku Srpsku i Federaciju Bosne i Hercegovine, sa tri konstitutivna naroda – Bošnjaci, Hrvati i Srbi. Ključne institucije predviđene ustavom su Parlamentarna skupština, Predsedništvo, Ustavni sud i Centralna banka Bosne i Hercegovine.¹ Dejtonskim sporazumom je uspo-

¹ Dvadeset godina od Dejtonskog sporazuma trajni mir ili trajni izazovi. Fakultet političkih nauka strana 76. Beograd 2016.

stavljen i oblik protektorata Aneksom 1 i aneksom 10. Aneks 1 predviđa Sporazum o vojnim aspektima mirovnog rešenja dok Aneks 10 predviđa Sporazum o civilnom sprovođenju mirovnog rešenja. Kroz ove sporazume je predviđeno prisustvo snaga međunarodne zajednice i visokog predstavnika koji je vrhovni autoritet u sprovođenju Dejtonskog mirovnog sporazuma.² Aranžmani upravljanja stvoreni Dejtonskim mirovnim sporazumom 1995, ostaju na snazi i dan danas.

Dejtonski sporazum nije savršen i mišljenja vezana za njega su podeljena. S jedne strane, rat u Bosni i Hercegovini je zaustavljen i tokom nepunih 28 godina od njegovog potpisivanja održan je mir. Ostvaren je određen nivo normalizacije unutar države, kako na političkom tako i na ekonomskom i društvenom nivou, kao i sa državama regiona. Stvorena je osnova

za uspostavljanje unutrašnje integracije i izgradnju demokratskih institucija. S obzirom da se rat vodio oko teritorija unutar Bosne i Hercegovine, sporazum se pokazao kao teritorijalno kompromisno rešenje za sve tri strane.

S druge strane, Dejtonski sporazum je podelio Bosnu i Hercegovinu po etničkoj pripadnosti, čime je normalno funkcionisanje države sprečeno zbog prevladavajućeg etničkog narativa, što je konsekvntno stvorilo slabu centralnu vlast, disfunkcionalnu i nesamostalnu državu i nastavak etničkih animoziteta.

Zbog dominirajućeg etničkog narativa i dijame-tralnih interesa između Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske bilo kakav vid konsenzusa među entitetima je teško ostvariv. U kontekstu spoljne politike zbog sukobljenih interesa nema usklađivanja po pitanju ulaska u NATO, kao i, na primer, po pitanju uvođenja sankcija Ruskoj Federaciji. Jedino postoji načelni konsenzus o ulasku Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. U kontekstu unutrašnjeg

² Dvadeset godina od Dejtonskog sporazuma trajni mir ili trajni izazovi. Fakultet političkih nauka strana 76. Beograd 2016.

poretka veliki pokazatelj je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Bilo koji predlog koji Parlamentarna skupština usvoji može da se proglasi štetnim po jedan od tri konstitutivna naroda, što znatno komplikuje usvajanje odluka. Glavne kritike na račun samog sporazuma su vezane za prepreke koje stvara na putu evroatlantskih integracija, rekonstrukcije građanskog društva i funkcionalnog svakodnevnog života. Zbog zagarantovane zastupljenosti na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, bošnjačke, srpske i hrvatske političke elite će održavati status quo i sprečavati bilo kakav vid promena i napretka. Fragmentirani i nepostojeći sudski sistem je plodno tlo za masovnu korupciju i kriminal.

Velika kritika Dejtonskog sporazuma jeste to što je učinio Bosnu i Hercegovinu državom sa spoljnim suverenitetom ali bez ikakvog unutrašnjeg suvereniteta. "Bonska ovlašćenja" – davanjem većih ingerencija visokom predstavniku dalje sužavaju suverenitet Bosne i Hercegovine. Visoki predstavnik donosi

odluke koje su obavezne za izvršavanje, kao, na primer: dopuna ili ukidanje zakona, budžeta, statuta gradova i opština, izricanje presuda, zabrana političkog rada izabranih narodnih predstavnika i državnih službenika, smenjivanje državnih funkcionera³. Visoki predstavnik takođe može donositi odluke umesto nadležnih institucija kad one ne mogu doći do dogovora.⁴ Ove nadležnosti anuliraju bilo kakav oblik unutrašnjeg suvereniteta.

Svi ovi problemi su doveli do ideje o reviziji Dejtonskog sporazuma koja je nastala još u prvim godinama njegove primene. Potreba za revizijom sporazuma nastaje iz uverenja da je prevaziđen i da bi trebalo da se menja, kako bi se Bosna i Hercegovina prilagodila novom dobu i napredovala. Ideja jeste

3 "Dvadeset godina od Dejtonskog sporazuma trajni mir ili trajni izazovi". Fakultet političkih nauka strana 76. Beograd 2016. godina

4 "Dvadeset godina od Dejtonskog sporazuma trajni mir ili trajni izazovi". Fakultet političkih nauka. Strana 96. Beograd 2016. godina

da se stvori jednostavniji i transparentniji upravni aparat, što bi stvorilo uslove za aktivne evroatlantske integracije. Pitanje revizije je izuzetno komplikovano i opet predmet sukobljavanja različitih interesa. Recentralizacija vlasti i strah od nestanka entiteta, mogu dovesti do referenduma o nezavisnosti Republike Srpske i zahteva hrvatske strane o stvaranju njihovog sopstvenog entiteta.⁵ Ideja o reviziji se intenzivirala nakon slučaja Sejdić-Finci zbog oslanjanja Bosne i Hercegovine na samo tri konstitutivna naroda, uz zanemarivanje postojanja i prava manjina, što je presedan u međunarodnom pravu.

U vojno-strateškom kontekstu i načinu kompromisne teritorijalne podele, Dejtonski mirovni sporazum je uspešan. Ovim sporazumom je zaustavljeno

trogodišnje krvoproliće što dotadašnji diplomatski naponi nisu uspeali i primedbi na račun teritorijalne podele od zaključivanja sporazuma nije bilo. S druge strane, stavljanje akcenta na etničku pripadnost je dovelo do ukopavanja sve tri strane u etničkim narativima i nastavka sukoba bezopasnijim sredstvima, to jest politikom. Sama koncepcija Bosne i Hercegovine, zamišljena kao država bez unutrašnjeg suvereniteta, je drži u konstantom stanju statusa quo i minimalnog napretka. Nestabilna politička situacija u Bosni i Hercegovini i loš životni standard kao i stalna pretnja od novog etničkog sukoba konsekvencijom dovode do iseljavanja velikog broja radno sposobnog stanovništva u potrazi za boljim, mirnijim i stabilnijim životom.

⁵ "Dvadeset godina od Dejtonskog sporazuma trajni mir ili trajni izazovi". Fakultet političkih nauka. Strana 82. Beograd 2016. godina

LITERATURA:

1. "Dvadeset godina od dejtonskog sporazuma trajni mir ili trajni izazovi". Fakultet političkih nauka, 2016. godina. <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/02/Dvadeset-godina-od-Dejtonskog-mirovnog-sporazuma-final-final-30-1-2017.pdf>
2. "Analiza opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini". Ivan Ristić, 2015. godina. <https://ipf.rs/analiza-opsteg-okvirnog-sporazuma-za-mir-u-bosni-i-hercegovini/>
3. "Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini". 1995 godina. <http://ndcsa-rajevo.org/Dokumenti/Dejtonski-mirovni-sporazum.pdf>

KOLIKO JE SRBIJA STVARNO ZAINTERESOVANA ZA ČLANSTVO U EU

Staša Ivković

U našem društvu često se postavlja pitanje kada će Srbija ući u Evropsku Uniju (EU), jer je društvo sito iste priče deceniju unazad. Ono što je problematično jeste to što mi kao građani Srbije gubimo nadu da će se to ikada desiti i svako odugovlačenje pobuđuje averziju naših ggrađana prema članstvu. Međutim, ključno pitanje koje bi trebalo postaviti, a tiče se našeg beskrajnog puta ka članstvu jeste, koliko je Srbija stvarno zainteresovana za to i šta je sve vlast u Srbiji uradila da bi ostvarila cilj, proklamovan kao nacionalni interes i strateško opredeljenje Republike

Srbije: to je upravo, da postane članica EU. U vezi sa tim, trebalo bi uzeti u obzir da li je to samo slovo na papiru, ili Srbija zaista svojim delovanjem, aktivnostima u spoljnoj politici i odlukama koje donosi pokazuje da je njen cilj da postane članica.

Republika Srbija je zahtev za članstvo u EU podnela 22. decembra 2009. godine, a status kandidata za članstvo stekla je 1. marta 2012. godine.² Od tada je prošlo 11

¹ <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/eu-integracije/politicki-odnosi-srbije-i-eu>

² Isto.

godina i može se reći da je gubitak vere građana Srbije opravdan. Čekanje, neizvesnost i predviđanja kad ćemo postati punopravna članica je narodu postala monotona i zamorna. No, uvek se treba vratiti na pitanje, ne samo koliko je EU zainteresovana da Srbija bude deo nje, nego i šta vladajuća elita radi da bi to postigla.

Koliko je ruska agresija na Ukrajinu poremetila naš put ka članstvu? Kako građani Srbije i vlast reaguju na rat u Ukrajini, kako se delimo? Na čijoj smo strani, da li smo proruski orijentisani ili smo evropejci? Republika Srbija se od samog početka rata i paketa sankcija koga je EU uvela kao odgovor na agresiju Rusije, "lomi" na Istok ili Zapad, čiju stranu zauzeti, a da se ne poremeti glasačko telo vladajuće elite. Svakako da takve odluke nije lako doneti, jer se mora uzeti u obzir i istorija, opredeljenje tokom hladnog rata, stav javnog mnjenja, benefiti ili gubici ako se ugroze odnosi sa Rusijom. Svedoci smo da se u društvu oseća privrženost Rusiji, možda je zbog veovanja, ili problema rešenja takozvanog Kosova i

normalizacije odnosa na relaciji Beograd-Priština, ali ono što je činjenica jeste, da je deo stanovništva odabrao rusku stranu. Zbog naklonjenosti stanovništva Rusiji, negovanja zajedničke istorije i navodno, većnog prijateljstva, odnosa vladajuće elite sa Rusijom, a da se uzme u obzir i to da je Srbija na početku rata zavisila od ruskog gasa, političkoj eliti u Srbiji nije lako doneti odluku o uvođenju sankcija. Tu se dolazi do paradoksa: Srbiji jeste strateško opredeljenje ulazak u EU, ali politički vrh nije dovoljno toga pokazao i uradio kako bismo u praksi videli da je Srbija u potpunosti zainteresovana za proklamovani cilj, odnosno da će uskladiti spoljnu politiku sa politikom EU. Važno je uvek imati na umu da u međunarodnim odnosima nema večitih prijatelja, već da zapravo, prevladava nacionalni interes koji uvek treba biti jasno ustanovljen. Do sada se vlast dobro snalazila u tome da, žargonski rečeno, sedi na dve stolice, ali ishod i posledice videće se u budućem periodu, kao i to, da se nadamo da će se rat u Ukrajini završiti. Može se,

sa druge strane medalje, tumačiti tako da se nekada zacrtana spoljna politika ne možemo sprovesti zbog otežavajućih okolnosti do kojih dolazi, kako unutar suverenih granica jedne države, tako i dešavanja koja izbijaju na međunarodnoj sceni; a zna se, međunarodna scena nikada ne miruje. No, bilo kako bilo, rat u Ukrajini je de facto uticao na spoljnu politiku Republike Srbije i stavio političku elitu u pat poziciju.

Prema procenama Eurostata, u periodu od 2013, do 2021, prvi put je zatražilo i dobilo boravišnu dozvolu u zemljama Evropske unije 343.700 srpskih državljana³. Svesni smo toga da većina koja odlazi iz Srbije upravo odlazi u zemlje koje su članice EU; međutim, primetani je nesklad u tome što, kad pitate građane, oni će biti protiv ulaska Srbije u EU. Tu dolazimo do pitanja, zašto odlazimo u zemlje EU, a ne želimo da

budemo deo nje? Prema alternativnom izveštaju o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji iz 2023, kad pitate mlade gde bi se preselili, statistika pokazuje da bi 54,8 odsto ispitanika otišlo u Evropu, 4,7 odsto u Rusiju, 11,8 odsto, u SAD/Kanadu, 3,6 odsto u zemlje regiona i 25 odsto navodi drugo kao odgovor.⁴ Ovde se vidi da je znatno manje ljudi zainteresovano za život i rad u Rusiji, a da većinski deo stanovništva podržava Rusiju. Ono gde se možda pravi omaška jeste to što u društvu postoji narati koji je takav da poistovećuje EU sa SAD, praveći od nje nekakvu marionetu Sjedinjenih Američkih Država; takođe, tu se može dodati i da će ulaskom u EU Srbija izdati Kosovo* i srpski narod koji tamo živi, kao i to da bi sledeća stavka bila ulazak u NATO. Sve to zajedno zvuči razočaravajuće za srpsko stanovništvo, tako da se dobija sumnjičavost prema EU. No, da bi zahtevi EU za punopravno članstvo Srbije bili sasvim jasni, moraju postojati nezavisni me-

3 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enlargement_countries_-_statistics_on_migration,_residence_permits,_citizenship_and_asylum#Population_change:_natural_change_and_net_migration

4 <https://koms.rs/wp-content/uploads/2023/08/Alternativni-Izvestaj-2023-Finalna-verzija-Aug7.pdf>

diji, jednaka zastupljenost kako vlasti tako i opozicije u medijima, jer smo de facto u deficitu s time u vezi. A kakve to veze ima sa zahtevima EU? Upravo to, što mi nikada nećemo znati ko je šta zaista tražio od nas, ko je šta rekao za nas, ko nam je kakvu kritiku ili molbu uputio, jer ne postoje mediji koji će objektivno izveštavati, bez puštanja informacija koje odgovaraju fotelji na vrhu. Spinovanje u medijima je nešto što je uobičajena pojava, na šta je narod navikao i sve se više čini da se ne čita ceo sadržaj članka, ne gleda se ko je rekao i šta je rekao nego se veruje svakom naslovu. Ovakvo stanje bez nezavisnih medija, demokratije, demokratske kulture, spremnosti na dijalog, regrutovanja političkih aktera, jer se pojedini, kao i njihova politika mogu svrstati u ustajalu političku elitu koja guši mlade i svaku našu želju za inovacijama, može se tumačiti kao da ne delimo iste vrednosti sa EU.

Važno je podsećati da najviše direktnih stranih investicija dolazi upravo iz Evropske unije, kao i to da je Srbiji prvi izvozni partner Nemačka, treći Italija, dok

je Kina bila na drugom mestu.⁵ Pitanje je naše spremnosti da uskladimo politiku sa politikom EU, jer smo politički i ideološki okrenuti Rusiji i Kini. Težnje Srbije ka EU postoje ali dela to ne pokazuju, naše reforme su spore, rezultati nekad i neprimetni; stoga nije čudno što put traje predugo. Manjak demokratije, medijski mrak, diskutabilno nezavisno sudstvo, rastuće nasilje i masovni protesti zbog toga, poremećen sistem vrednosti, korupcija, kriminal i, još mnogo toga je ono što, ne samo da umanjuje nadu ljudi da će nekada biti bolje, nego i sputava ulazak u Evropsku uniju. Zbog svega navedenog, zaista se može postaviti pitanje: koliko je Srbija zainteresovana da postane punopravna članica EU. Verujem da postoji želja ljudi za promenama, kao i kod nas mladih koji želimo da ostanemo u Srbiji i ovde gradimo budućnost i doprinosimo našoj zemlji: sigurno da Srbija to može da ostvari samo da krene pravim političkim smerom.

⁵ <https://insajder.net teme/eu-i-dalje-najveci-spoljnogovinski-partner-srbije-ali-do-kada-video?amp=1>

RAZLIČITI OBLICI REGIONALNE SARADNJE NA ZAPADNOM BALKANU. IMA LI BERLINSKI PROCES SVETLIJU BUDUĆNOST U ODNOSU NA OTVORENI BALKAN?

Marko Filipović

*Kod nas na Balkanu postoji pet godišnjih doba:
proleće, leto, jesen, zima i RAT.*
—DUŠAN KOVAČEVIĆ

Balkan, prostor koji po mišljenjima mnogih posmatrača stvara i previše istorije, svakako je jedna kompleksna celina koju je teško sažeti i kratko opisati. Glavne karakteristike od kojih se može krenuti su antagonizmi

među balkanskim narodima, koji su najveći deo istorije proveli sukobljavajući se na različitim, najčešće neracionalnim osnovama. Rat je svakako najupotrebljivija reč, dok je pokušaj saradnje i mir često bio nametan “sa strane”, odnosno uplivom velikih sila. Mišljenja zaraćenih balkanskih naroda, su kao i uvek podeljenja kad je reč o uplitanju međunarodnih aktera u sukobe na tlu bivše Jugoslavije, odnosno da li su oni svesno ili nesvesno

produžavali sukobe. Mirovna rešenja nisu bila prva opcija političkih rukovodilaca, već pre rat do istrebljenja. I sada se malo toga promenilo u odnosima između država Zapadnog Balkana, osim što više nema ratnih dejstava, ali isto tako nema ni optimizma za prisniju regionalnu saradnju. Oblici se javljaju, države formalno imaju želju da učestvuju, potencijal postoji, ali na kraju, regionalna saradnja ostaje bez zamaha i akteri se jedan po jedan povlače i kritikuju susede da su oni uzrok svih problema i da zbog različitih, često izmišljenih razloga ne žele više da učestvuju. Treba napomenuti da je polovinom prošle decenije bilo aktivno više od 50 regionalnih inicijativa.¹ U nastavku teksta pokušaću da faktografski i hronološki uporedim domete dve najaktuelnije inicijative, Berlinskog procesa i Otvorenog Balkana, njihove uspešne strane, ali i razilaženja, iako su po mnogo čemu činilo da teže istom cilju i da im se polje rada donekle preklapa.

¹ Dragan Đukanović, *Balkan na posthladnoratovskom raskršću (1989 - 2020)* (Beograd: Službeni glasnik, 2020), 164.

Kao što je i bilo govora na samom početku, bilo kakva inicijativa koja počinje s pojmom *regionalne saradnje*, najčešće dolazi "sa strane", što potvrđuje i slučaj Berlinskog procesa. Nemačka, kao jedna najznačajnija i ekonomski najjača, članica Evropske unije, predvođena kancelarkom Angelom Merkel, primećuje da na Zapadnom Balkanu, ne postoji dovoljna želja, ali i snaga da se ozbiljnije krene sa regionalnom saradnjom, odlučuje da inicijativu preuzme u svoje ruke. Usmerenost je bila na ubrzavanju evropskih integracija, ekonomskog i infrastrukturnog razvoja, kao i unapređenju regionalne saradnje. Novi format je počeo da deluje 2014. godine, a cilj je bilo okupljanje članika Evropske unije i pojedinih punopravnih članica, naravno uz prisustvo šest država Zapadnog Balkana.² Nastanak inicijative se može povezati i sa dekla-

² Dragan Đukanović, Milan Krstić, "Berlinski proces - nemačka "zapadnobalkanska" inicijativa", *Srpska politička misao*, god. XXIII, Vol.54, br.4, Institut za političke studije, Beograd, 2016, str. 169 - 175.

racijom o proširenju, tadašnjeg predsednika Evropske komisije (EK), Žana Kloda Junkera, ali i sa, u tom trenutku promenjenom geopolitičkom slikom, a prevashodno ruskom aneksijom Krima i sukobom na istoku Ukrajine koji nije odavao utisak da će se pretvoriti u ovo što još uvek gledamo. Berlinski proces je u početku bio i vremenski oročen do 2018. godine, ali njegov obim se proširio i značaj se višestruko transformisao, da je čak preuzeo primat u odnosu na Otvoreni Balkan.³ Višestruki značaj javlja se i u forsiranju ključnih pitanja evrointegracija i skretanja pažnje da se ne kvare dotadašnji uspesi zapadnobalkanskih zemalja, koji se pre svega odnose na pitanja demokratije i vladavine prava, ekonomske nejednakosti, ali i sve većeg upliva drugih međunarodnih aktera, kao što su Ruska Federacija, Kina i Turska.

Lideri Zapadnog Balkana, svakako snose odgovornost za usporavanje evrointegracija i neodgovornosti po pitanju neophodnih reformi, ali i za stanje demokratskih načela (primer Srbije), što je Berlinski proces želeo da spreči. Do prvih pomaka i poboljšanja bilateralnih odnosa, dolazi već u novembru 2014, kad albanski premijer Edi Rama dolazi u zvaničnu posetu Beogradu, prvu posle 68 godina. Zatim, sledeći bitan momenat je pitanje telekomunikacija i sporazum između Beograda i Prištine, 2016. godine, kada Kosovo* dobija pozivni broj.⁴ Poboljšanje bilateralnih odnosa, nastavlja se i sledećih godina, a diplomatski vrhunac dosegnut je 2018. godine, kad je potpisan Prespanski sporazum, između Grčke i Severne Makedonije, čime je završen možda i najpermanentniji regionalni sukob od odvajanja ove bivše jugoslo-

³ Florent Marciacq, *The European Union and the Western Balkans after the Berlin Process* (Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung Dialogue Southeast Europe, 2017), 5.

⁴ Donika Kamberi, *Open Balkan vs. Berlin Process - Same, Same but Different?*, *FREEDOM Journal for Peacebuilding and Transcultural Communication*, Volume 2. Issue 3/4, str. 60 - 69.

venske republike, a što je bio preduslov za nastavak evropskih integracija.⁵ Pozitivan trend mirnog rešavanja sukoba doveo je do optimističkih predviđanja. Pokazalo se da regionalni akteri imaju mogućnosti i kapacitete da uz malo dobro volje, pitanja iz prošlosti zatvore. Naravno, Balkanski proces i dalje ima mnogo posla, a najteži test predstavljaju odnosi Beograda i Prištine, koji su u tokom septembra 2023. mogli eskalirati u još jedan oružani sukob. Trebalo je nekoliko dana ako bi se došlo do pravih informacija o tome se tih dana u okolini sela Banjska dešavalo. Evropski parlament je doneo rezoluciju o Kosovu i Srbiji, a čak se pominjalo i uvođenje sankcija prema rukovodstvu Srbije.⁶ Negativne reperkusije su vidljive, ali i put Srbije, koja je spoljnopolitičke ciljeve preusmerila ka nekim drugim međunarod-

nim akterima i dozvolila da se pominje i uvođenje viznog režima za⁷ srpske građane. Pre toga, Severna Makedonija i Albanija, su doživele raočarenje, kad su Francuska i Holandija stavile veto na otvaranje pristupnih pregovora sa ovim dugogodišnjim kandidatima za članstvo, u oktobru 2019. Prvi samit je održan u Berlinu 2014. godine, zatim Beč, Pariz, Trst, London, Poznanj, a ove godine u oktobru i u glavnom gradu Albanije, Tirani, što predstavlja izuzetak, jer su dosadašnji samiti održavani u državama članicama Evropske unije. Najnoviji samit je prošao u želji da se Zapadni Balkan u što bržem roku integriše u okviru Evropske unije (EU). Nemački kancelar Olaf Šolc je izjavio da: "Vrlo je jasno da 20 godina nakon što je ovim zemljama obećano pristupanje, to se mora dogoditi vrlo brzo". Za tih 20 godina, odnosno od sa-

5 Isto.

6 BBC na srpskom, "Srbija, Kosovo i Evropska unija: Šta znači rezolucija Evropskog parlamenta o napadu u Banjskoj", 2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-67159499>

7 Sonja Gočanin, Radio Slobodna Evropa, "Koliko je ozbiljna pretnja Srbiji o uvođenju sankcija?", 2023 <https://www.slobodnaevropa.org/a/sankcije-srbija-kosovo-napad/32621427.html>

mita u Solunu, jedino je Hrvatska uspjela u svom cilju, dok ostali akteri i dalje kaskaju, što se videlo i u izjavi predsjednice Evropske komisije, Ursule fon der Lajen kada je rekla: "Naša vrata su otvorena, ali još treba da se uradi".⁸

Sumirajući značaj i uspešnost regionalne saradnje u okviru Berlinskog procesa u odnosu na Otvoreni Balkan (biće reči u nastavku teksta), može se reći sledeće: u njemu učestvuje svih šest aktera Zapadnog Balkana sa tržištem od 18 miliona ljudi, koje nisu članice Evropske unije; cilj je da zemlje Zapadnog Balkana sarađuju u razvoju infrastrukture, smanjenju nezaposlenosti, povećanju konkurentnosti privrede, međusobnom pomirenju, obrazovanju, ekologiji; potpisani su sporazumi o međusobnom priznavanju ličnih karata, univerzitetskih diploma

i profesionalnih kvalifikacija. Ranije dogovorena saradnja u oblasti saobraćaja, energetike, ekologije, digitalizacije i rominga; sve zemlje Zapadnog Balkana potpisale istovetne sporazume i obavezale se na njihovu ratifikaciju; Berlinski proces je pod pokroviteljstvom Evropske unije. Uz zemlje Zapadnog Balkana, članice su i Nemačka, Francuska, Austrija, Ujedinjeno Kraljevstvo i Italija, Grčka, Poljska, Hrvatska i Slovenija. Nijedna zemlja Zapadnog Balkana nema rezervi prema Berlinskom procesu, niti se smatra neravnopravnom, što smatram da je najvažniji uslov kako bi se stvorila atmosfera prisnosti i želje za postizanjem rešenja. Jedan od ciljeva Berlinskog procesa je pomirenje i utvrđivanje činjenica o žrtvama, kao i procesuiranje ratnih zločina, uz ostale mehanizme tranzicione pravde. Faktor koji je od posebnog značaja kako bi prostor krenuo ka svetlijoj budućnosti je otvoreni razgovor o ratnim zločinima i žrtvama, a ne kao do sada, poigravanje s brojevima i veličanje ratnih zločinaca, najčešće neargumentovano.

⁸ Radio Slobodna Evropa, "Lideri EU u Tirani: Šest zemalja Zapadnog Balkana u evropskom bloku što je prije mogude", 2023 <https://www.slobodnaevropa.org/a/samit-berlinskog-procesa-tirana/32639097.html>

Samit Berlinskog procesa u Trstu 2017. godine smatra se prekretnicom i inicijatorom ideje o važnosti jačanja ekonomske saradnje zapadnobalkanskih država u jasno strukturiranom okviru i obliku. Izneta je i ideja o kreiranju zajedničkog zapadnobalkanskog tržišta, što bi dalje dovelo do ekonomskog razvoja.⁹ Nova inicijativa ponela je neformalni naziv “Mali Šengen”, a sve sa željom da se preslikaju četiri glavne slobode na kojima počiva Evropska unija. Dana 10. oktobra 2019. godine, sastankom tri lidera, Zorana Zaeva, premijera Severne Makedonije, Edija Rame, premijera Albanije i predsednika Srbije Aleksandra Vučića dolazi do inicijalne ideje koja vodi “produbljivanju” regionalnog ekonomskog područja. Nespোরазум se javlja na samom početku imena novog oblika saradnje, zato što je primarni cilj kretanje ljudi u okviru ove tri države (mogućnost da se samo sa ličnom kartom prelazi granica), a tek iza toga

kretanje roba, usluga i kapitala, što se ne može u potpunosti osloniti na politiku koja je razvijena u Evropskoj uniji.¹⁰ Nastavak je praćen bojkotom određenih zapadnobalkanskih država prema ovoj vrsti saradnje, što će i doprineti krahu ove inicijative tokom jula 2023. godine.¹¹ Naime, od samog početka Crna Gora je bila izričito protiv učešća, iz više razloga, ali verovatno i iz straha da će to biti zamena za članstvo u EU, ali i zbog bežanja iz “balkanske stvarnosti. Nije samo ona izašla sa ovakvim stavovima. Bosna i Hercegovina i Kosovo, takođe nisu učestvovali u inicijativi, prva zbog činjenice da u Bosni i Hercegovini dugo nakon izbora u oktobru 2018. godine nije bio oformljen Savet ministara (formiran je tek 23. decembra 2019), ali i pored toga bivši ministar spoljne trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Herce-

⁹ Dragan ĐUKANOVIĆ, Branislav ĐORĐEVIĆ, ““Mali Šengen” – koncept, implementacija i kontroverze,” *Međunarodni problemi* 3, LXXII (2020): 596 – 617.

¹⁰ Isto.

¹¹ Jetmira Delia-Kaci, Radio Slobodna Evropa, “Rama proglasio kraj Otvorenog Balkana, Vučić ‘ne vjeruje’, Skoplje bez reakcija”, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-zasto-zavr-sio-edi-rama/32490131.html>

govine, Mirko Šarović, javno je podržao inicijativu, ali zbog tehničkog mandata tadašnjeg Saveta ministara nije bilo verovatno uključivanje ove zemlje. Kosovo, zbog specifičnosti samog problema i neresavanja statusa sa Srbijom, nije ni razmatralo učešće u inicijativi, ali i teško je prihvatilo činjenicu da je zapravo i albanski premijer Edi Rama pristalica ideje.¹² Sam početak ove inicijative nije mnogo obećavao, ali u oktobru 2019. u Novom Sadu održava se prvi formalni sastanak između najviših rukovodstava Albanije, Srbije i Severne Makedonije, gde se oblikuju stavovi koji pozivaju na evropski put i ekonomsku saradnju. Napomenuto je čak i da ovo nije zamena za članstvo u Evropskoj uniji, a u usvojenoj deklaraciji se pominju i jasno navode zaključci sa samita u Solunu 2003. godine, potom sa samita Berlin-skog procesa u Trstu 2017. godine, kao i Strategija EU o proširenju na Zapadni Balkan do 2025. godine, koja je

bila predstavljena početkom februara 2018. godine. Takođe, vidi se, da godine koje prognozira EU za Zapadni Balkan u integracionom smislu, ne idu u korist ovom procesu. Sledeći sastanak je održan u Ohridu, u novembru 2019, a glavno usmerenje je bilo ka pitanju slobode kretanja roba, gde je predviđeno olakšavanje prelaska granice, ali i potpuno međusobno priznavanje dokumenta o robama (što podrazumeva i veterinarske i fitosanitarne propise) s nužnim smanjenjem papirologije, što opet dovodi u sumnju standarde po kojima je ovo usvojeno (primetan pad u odnosu na evropske standarde kvaliteta).¹³ Tokom decembra 2019, održan je treći po redu sastanak u Tirani (trebalo je da bude održan u Draču, ali zemljotres je to poremetio), što je dalo povoda da se razgovara i o jačoj saradnji tokom vanrednih situacija. Ovom sastanku prisustvovao je i crnogorski predsednik Milo Đukanović, što je malo medijski praćeno, ali i primećeno da je on fleksibilnije pristupio

12 Dragan ĐUKANOVIĆ, Branislav ĐORĐEVIĆ, "“Mali Šengen” – koncept, implementacija i kontroverze," Međunarodni problemi 3, LXXII (2020): 596-617.

13 Isto.

pitanju ove regionalne inicijative (pokazaće se da Crna Gora ipak za to nije imala afinitete). Glavni fokus tokom sastanaka lidera država “Malog Šengena” su bile ubrzane evrointegracije, ali i otvoraње pristupnih pregovora sa Severnom Makedonijom i Albanijom, ali je Covid – 19, ovo odložio za septembar 2019.¹⁴ Pristupni pregovori su otvoreni tek u julu 2022. godine.¹⁵ Neoprezno davanje imena inicijativi na samom početku, vremenom se išlo ka pokušaju redukovanja, do čega je i došlo tokom sastanka u Skoplju u leto 2021. godine, kad se menja naziv inicijative zajedničkim dogovorom lidera država osnivača i dolazi se do verovatno bolje rešenja – Otvorenog Balkana (Open Balkan). Makedonski premijer, Zoran Zaev, daje zanimljivu izjavu u kojoj se Balkan pokušava pozitivnije predstaviti, kao mesto gde se

konačno nešto radi na dobrobiti građana, rekao je: “Još jednom pozivamo i ohrabrujemo druge kolege da nam se pridruže radi dobrobiti naših naroda. Svi smo mi Balkan, svi smo evropski Balkan”.¹⁶ Godina 2022. tokom samita u Beogradu donela je optimizam da inicijativa Otvoreni Balkan, može da privuče još učesnika – Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu. Dolazak crnogorskog premijera, Dritana Abazovića i predsedavajućeg Saveta ministara Bosne i Hercegovine, Zorana Tegeltije na samit pojačao je glasove da se ove države mogu pridružiti, ali pokazaće se ubrzo da od toga nema ništa. Posle ovoga, lideri Otvorenog Balkana, zapadaju u letargičan odnos i nema više značajnijih sastanaka. Izjava albanskog premijera Edija Rame u julu 2023, kojom se “epoha” Otvorenog Balkana završava i da se inicijativa gasi izazvala je različite reakcije. Čuli su se glasovi da je obavila za-

14 Isto.

15 Pogledati Al Jazeera Balkan, *EU otvorila pristupne pregovore s Albanijom i Sjevernom Makedonijom*, 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/7719/eu-otvarila-pristupne-pregovore-s-albanijom-i-sjevernom-makedonijom>

16 Blagoja Kuzmanovski, Radio Slobodna Evropa, *“Mini-Šengen” promenio ime u “Open Balkan”*, <https://www.slobodnaevropa.org/a/skoplje-balkan-mini-sengen/31383711.html>

datak sa kojim je nastala, neki su je i kritikovali od samog početka, dok reakcije Beograda i Skoplja nisu bile najjasnije, što potvrđuje prethodnu tvrdnju da se došlo do zamora i nestanka početne euforije¹⁷.

Sumirajući glavne karakteristike Otvorenog Balkana, a u isto vreme benefite i mane, može se reći sledeće: članstvo čine Srbija, Albanija i Sjeverna Makedonija, što podrazumeva tržište od 12 miliona ljudi. Bosna i Hercegovina, Kosovo i Crna Gora se protivе priključenju Otvorenom Balkanu, cilj je stvaranje zajedničkog regionalnog tržišta na Zapadnom Balkanu po uzoru na jedinstveno tržište Evropske unije, potpisani su sporazumi o saradnji iz oblasti poljoprivrede, energetike, kulture i civilne zaštite, do sad su potpisivani bilateralni i trilateralni sporazumi. Srbija je ratifikovala pet, a Albanija i Severna Makedonija

nijedan (činjenica da je inicijativa Otvoreni Balkan najviše odgovarala Srbiji, koja ima najveće tržište, ali i trgovinski suficit), Otvoreni Balkan imao je uslovnu podršku SAD, sve dok nije u sukobu sa evropskim obavezama i da svih šest zemalja budu punopravne članice, a EU je vrlo oprezno pozdravlja Otvoreni Balkan, sve dok je u skladu sa tekovinama Unije (u poređenju sa Berlinskim procesom bitna razlika); tri zemlje, BIH, Crna Gora i Kosovo imale su rezerve uz obrazloženje da su motivi ovog povezivanja velikodržavni projekti. Utvrđivanje ratnih zločina nisu interesantna tema u okviru Otvorenog Balkana.¹⁸

Osim čistih podela, razmirica i sukoba, ipak postoji, reklo bi se, više mogućnost nego iskrena želja za saradnjom na Zapadnom Balkanu. Naravno, uslov je da inicijativa dođe "sa strane", uz prethodno obezbeđena

17 Pogledati - Radio Slobodna Evropa, "Rama proglašio kraj Otvorenog Balkana, Vučić 'ne vjeruje', Skoplje bez reakcija", 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-zasto-zavrasio-edirama/32490131.html>

18 Pogledati - Radio Slobodna Evropa, "U čemu su razlike i sličnosti Otvorenog Balkana i Berlinskog procesa?", 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/berlinski-proces-otvoreni-balkan-crna-gora/32187555.html>

sredstva za finansiranje različitih pokušaja regionalnih inicijativa. Društva na ovom malom prostoru nisu još spremna da pokrenu javne rasprave o pitanjima iz prošlosti koja stvaraju dijametralno suprotstavljene stavove oko bilo kog događaja, a želja za istinom ne postoji. Komplikacije nastaju kada političke elite pokreću nacionalističku retoriku koja u sebi sadrži pojmove kao što su “srpski svet” i “Velika Albanija”. Sve postignuto vrati priču dva koraka unazad. Nije sve pesimistično, inicijativa Berlinski proces je pokrenula i zatvorila priličan broj delikatnih pitanja (ne sve) i nastavlja u tom smeru. Otvoreni Balkan je pokazao neku vrstu želje za integracijom među ovdašnjim akterima, ali najveći neuspeh se ogleda u neučešću Crne Gore, Kosova i Bosne i Hercegovine. Reklamiranje regionalnih inicijativa, nije popularno u medijima ovih prostora. Kritika na račun suseda je uvek lepo prihvaćena u javnom mnjenju, što dodatno otežava bilo kakav oblik dublje i uspešnije integracije. Evropska unija je 8. novembra 2023, donela novi Plan rasta za Zapadni

Balkan, koji donosi šest milijardi eura bespovratnih i kreditnih sredstava, a uslov su uspešne reforme.¹⁹ Istog dana, ambasador EU u Srbiji je uručio Izveštaj EK o napretku (ako se može tako nazvati, pored činjenice da je usklađenost Srbije sa ZSBP EU, 48 odsto) Srbije, premijerki Ani Brnabić.²⁰ Indikatori govore da još mnogo treba da se radi na polju poboljšanja regionalnih odnosa i usmeravanje regiona u skladu sa načelima Evropske unije.

¹⁹ Delegacija Evropske unije u Bosni i Hercegovini i Ured specijalnog predstavnika Evropske unije u Bosni i Hercegovini, “Komisija predstavila novi Plan rasta za Zapadni Balkan uključujući 6 milijardi eura bespovratne pomodi i kredita za ubrzanje socioekonomskog približavanja Evropskoj uniji”, 2023, [https://www.eeas.europa.eu/eeas/komisija-predstavila-novi-plan-rasta-za-zapadni-balkan-ukliu%C4%8Duii%C4%87i-6-miliardi-eura-bespovratne bs?s=219](https://www.eeas.europa.eu/eeas/komisija-predstavila-novi-plan-rasta-za-zapadni-balkan-ukliu%C4%8Duii%C4%87i-6-miliardi-eura-bespovratne-bs?s=219)

²⁰ N1, “Žiofre uručio premijerki Brnabić izveštaj o napretku Srbije: EU očekuje normalizaciju sa Kosovom”, 2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/ziofre-urucio-premierki-brnabic-izvestaj-o-napretku-srbije-eu-ocekuje-normalizaciju-sa-kosovom/>

BIBLIOGRAFIJA

Đukanović, Dragan. *Balkan na posthladnoratovskom raskršću (1989–2020)*. Beograd: Službeni glasnik, 2020.

Đukanović, Dragan. i Krstić, Milan. "Berlinski process - nemačka "zapadnobalkanska" inicijativa", *Srpskapolitička misao*, 23, 4 (2016): str. 169-175.

Marciaq, Florent. *The European Union and the Western Balkans after the Berlin Process*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung Dialogue Southeast Europe, 2017.

Kamberi, Donika. "Open Balkan vs. Berlin Process - Same, Same But Different?." *FREE-DOM Journal for Peacebuilding and Transcultural Communication* 2, 2 (2023): str. 60-69.

BBC na srpskom, "Srbija, Kosovo i Evropska unija: Šta znači rezolucija Evropskog parlamenta o napadu u Banjskoj.", 2023. <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-67159499>

Sonja Gočanin, Radio Slobodna Evropa, "Koliko je ozbiljna pretnja Srbiji o uvođenju sankcija?.", 2023. <https://www.slobodnaevropa.org/a/sankcije-srbija-kosovo-napad/32621427.html>

Radio Slobodna Evropa, "Lideri EU u Tirani: Šest zemalja Zapadnog Balkana u evropskom bloku što je prije moguće", 2023. <https://www.slobodnaevropa.org/a/sa-mit-berlinskog-procesa-tirana/32639097.html>

ĐUKANOVIĆ, Dragan. i ĐORĐEVIĆ, Branislav. "Mali Šengen" - koncept, implementacija i kontroverze," *Međunarodni problemi* 72, 3 (2020): 596 - 617.

Jetmira Delia-Kaci, Radio Slobodna Evropa. "Rama proglasio kraj Otvorenog Balkana, Vučić 'ne vjeruje', Skoplje bez reakcija.", 2023. <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-zasto-zavrsio-edi-rama/32490131.html>

Al Jazzera Balkan. EU otvorila pristupne pregovore s Albanijom i Sjevernom Makedonijom. 2022. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/7/19/eu-otvarila-pristupne-pregovore-s-albanijom-i-sjevernom-makedonijom>

Blagoja Kuzmanovski, Radio Slobodna Evropa. "Mini-Šengen' promenio ime u 'Open Balkan'." 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/skoplje-balkan-mini-sengen/31383711.html>

Radio Slobodna Evropa. "Rama proglasio kraj Otvorenog Balkana, Vučić 'ne vjeruje', Skoplje bez reakcija." 2023. <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-zasto-zavrsio-edi-rama/32490131.html>

Radio Slobodna Evropa. "U čemu su razlike i sličnosti Otvorenog Balkana i Berlinskog procesa?" 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/berlinski-proces-otvoreni-balkan-crna-gora/32187555.html>

Delegacija Evropske unije u Bosni i Hercegovini i Ured specijalnog predstavnika

Evropske unije u Bosni i Hercegovini. "Komisija predstavila novi Plan rasta za Zapadni Balkan uključujući 6 milijardi eura bespovratne pomoći i kredita za ubrzanje socioekonomskog približavanja Evropskoj uniji." 2023.

https://www.eeas.europa.eu/eeas/komisija-predstavila-novi-plan-rasta-za-zapadni-balkan-uklju%C4%8Duju%C4%87i-6-milijardi-eura-bespovratne_bs?s=219

N1. "Žiofre uručio premijerki Brnabić izveštaj o napretku Srbije: EU očekuje normalizaciju sa Kosovom ", 2023. <https://www.danas.rs/vesti/politika/ziofre-urucio-premijerki-brnabic-izvestaj-o-napretku-srbije-eu-ocekuje-normalizaciju-sa-kosovom/>

ZNAČAJ REGIONALNE SARADNJE NA ZAPADNOM BALKANU U KONTEKSTU EVROPSKIH INTEGRACIJA

Katarina Bogićević

Devedesete godine prošlog veka na Balkanu obeležene su međuetničkim konfliktima i nasilnim pokušajima stvaranja monoetničkih država na multietničkom prostoru. Kao i mnogo štošta, opšti trend “novog regionalizma” kaska na ovim prostorima, ometen jakim centrifugalnim procesima koji su svoju kulminaciju doživeli u ratovima i etničkim progonima s kraja dvadesetog veka.¹ Međutim, po okončanju direktnih

sukoba, javljaju se različite inicijative koje prepoznaju potrebu bilateralne i multilateralne saradnje u cilju prvenstveno postkonfliktne stabilizacije, a potom i postizanja ekonomskog i društvenog prosperiteta. Ta vrsta kooperacije u krajnjoj liniji vodila bi destigmatizaciji regiona i dekonstrukciji vladajućeg narativa o Balkanu kao sinonimu za nazadnost, sukobe i krize. Izvesno kašnjenje regionalizacije donekle je nadomešteno ogromnim brojem inicijativa, ali kvalitativno posmatrano, one nisu dostigle očekivani rezultat – istinsku stabilizaciju regiona i njegovu pripremu za

¹ Lopandić, D., & Kronja, J. (2010). *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*, Evropski Pokret Srbija

ulazak u Evropsku Uniju. Uprkos tome, ova brojnost i intenzivna aktivnost različitih oblika regionalne saradnje tokom poslednje decenije prošlog, ali i prve dve decenije ovog veka, ostaje jedan od najzanimljivijih fenomena i uliva optimizam.²

Nakon ulaska Hrvatske u EU 2013. godine, Zapadni Balkan, kao prevashodno geopolitički konstrukt, sveo se na šest država i entiteta³ opterećenih brojnim nerešenim pitanjima. Sijaset problema obuhvata nezadovoljavajuće bilateralne odnose, pitanja razgraničenja, pitanja manjina i manjinskih prava, penetraciju često suprotstavljenih velikih sila itd. S tim u vezi, dosadašnje inicijative nisu bile u potpunosti inkluzivne, a njihova realizacija bila je sporadična. Tako je “Mali Šengen”, odnosno “Otvoreni Balkan”, ambiciozan projekat koji je došao “odozdo”, od samih regionalnih aktera, ali je uključio samo Sr-

² Ibid.

³ Šest država/entiteta su Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Severna Makedonija, Albanija i Kosovo*

biju, Crnu Goru i Severnu Makedoniju. Ova forma saradnje naišla je na negodovanje i dela srpske javnosti, viđena kao pogodan ambijent za stvaranje Velike Albanije. S druge strane, pojedini akteri, u prvom redu Kosovo*, percipirali su “Mali Šengen” kao prostor za dominaciju Srbije. Dodatno, inicijativa je kritikovana i kao alternativa bez vizije i supstitut za pristupanje EU, pa su preostale tri zemlje bile rešene da ostanu pod okriljem “Berlinskog procesa”, pokrenutog još 2014. Nije najjasnije kakav je odnos EU prema sad već “Otvorenom Balkanu”, jer su poruke koje stižu od EU zvaničnika dvosmislene i neretko disonantne. Razlog podozrenja leži u činjenici da on ne uključuje ceo region Zapadnog Balkana, što za posledicu ima i dodatnu polarizaciju, ali i nedostatku “jasno izraženog stava da sledi standarde i regulativu EU i da je u funkciji procesa evropske integracije”.⁴ Deo kritike koja se odnosi na podsticanje podela u

⁴ Komentar Jelice Minić, predsednice Evropskog pokreta u Srbiji

regionu posebno je važan jer su postojeće tenzije intenzivirane izbijanjem rata u Ukrajini i okretanjem Evropske Unije ka nerešenim pitanjima na Balkanu. Kosovo*, ponekad okarakterisano kao “vremenska bomba koja kuca ispod balkanske političke scene”, sa svojim nejasnim i nedefinisanim statusom, predstavlja Gordijev čvor, ne samo za pristupanje Srbije u EU, već i za ceo balkanski region.⁵ Kosovo* i BiH kao dva najspornija pitanja dotiču sve zapadnobalkanske zemlje tako da “involviranost svih aktera i različiti (nacionalni) interesi u pogledu ‘konačnih rešenja’ za KiM i BiH čine okosnicu bezbednosne međuzavisnosti zapadnobalkanskih država.⁶ Važno je imati na umu da EU zajedno sa drugim međunarodnim

organizacijama održava unutrašnju bezbednost na Kosovu*, ali i u Bosni i Hercegovini. Stoga, potrebno je pratiti standarde EU prilikom formiranja i sprovođenja regionalnih inicijativa, i politika uopšte, ako je glavni spoljnopolitički cilj ovih zemalja zaista integrisanje u EU. Mada u pojedinim zemljama populistički način vladanja nalaže proklamovanje potpune suverenosti i nezavisnosti u donošenju odluka, niti jedna zemlja regiona nije zvanično odstupila od evropskog puta. Taj put za države koje su faktički još uvek u tranziciji vrlo je iscrpljujuć i zahteva jaku političku volju, sa obe strane pregovaračkog stola. Neminovno je da regionalni akteri idu različitim brzinama, otuda i “Zapadni Balkan QUAD”, ali politički, ekonomski i društveno stabilan region nije moguć bez ulaska svih aktera u EU. Međutim, insistiranje EU na saradnji u regionu treba posmatrati kao podsticaj za rešavanje prekograničnih problema, a ne kao pretnju da bi individualno pristupanje moglo biti ometano.

5 Petričušić, A. (2005). Regional cooperation in the Western Balkans—a key to integration into the European Union. *Croatian Yearbook of European Law & Policy*, 1(1), 225

6 Šekarić, N. (2021). Zapadni Balkan: između konflikta i stabilnosti. Institut za međunarodnu politiku i privredu.

Integracija u evropske strukture i konačno članstvo u EU jeste krucijelno za razvoj država regiona, ali taj proces ne treba biti posmatran kao čep koji će zatvoriti sve rupe na ovim prostorima. Nužno je da zemlje saraduju u različitim oblastima i pokažu stameniju volju da sprovedu neophodne korake ka izgradnji

dobrosusedskih odnosa i pozitivnog mira u regionu. Između ostalog, to je ono što politika uslovljavanja i podrazumeva. No, neophodno je usvojiti novu perspektivu, a ona se tiče vrednovanja saradnje i kvalitetnih međudržavnih i međuljudskih odnosa per se, a ne isključivo kao instrumenta za ulazak u EU.

Bibliografija

Lopandić, D., & Kronja, J. (2010). Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu. Evropski Pokret Srbija.

Petričušić, A. (2005). Regional cooperation in the Western Balkans—a key to integration into the

European Union. Croatian Yearbook of European Law & Policy, 1(1), 225.

Šekarić, N. (2021). Zapadni Balkan: između konflikta i stabilnosti. Institut za međunarodnu politiku i privredu.

<https://www.danas.rs/vesti/politika/razlicite-poruke-iz-eu-i-sad-o-otvorenom-balkanu-sta-je-sporno-u-ovoj-inicijativi/>

MILAN RADOIČIĆ & MALENA BANJSKA – REAKCIJA ZVANIČNOG BEOGRADA

Đurđa Atanacković

Do 24. septembra 2023. godine srpski narod mislio je da *u malenoj Banjskoj kraj Kosova, takoga ne ima sokola... ka što bješe Strahinjiću bane*. Po toj analogiji verovatno, proglasio je isti taj narod nakon 24. septembra Milana Radoičića za srpskog junaka. Heroj, a ne zločinac XXI veka.

Postoji fraza da je Kosovo najskuplja srpska reč. Među građanima Srbije Kosovo je tabu tema, osim ako se govori o tome da je “srce Srbije”. Poginuti za Kosovo se romantizuje, relativizuje, a neretko i promovise kao najviša vrednost jednog muškarca, ideal,

smisao života, sinonim za ponos i čast, ultimativan dokaz ljubavi prema državi. U osnovi cele fame leži crkveni mit o nebeskom narodu i Kosovu kao Svetoj srpskoj zemlji. Ako iko pokuša o tome da razgovara iz ugla izgubljene srpske mladosti, smatra se da kompromituje srpsko junaštvo. Uz sve napore, spinove i propagandu predsednika Srbije lično, otud potiče i ideja da se sukob u Banjskoj desio zbog domova, porodica i zemlje čak i onda kada sami članovi porodice ubijenih to demantuju. Kosovo je ipak agitpropovski argument, kako bi se nasilje nad nepodobnima

ocenilo kao opravdano. Jedan od dnevnika nakon 24. septembra među malobrojnim slobodnim medijima u Srbiji počeo je rečenicom – *Istina je u Banjskoj prva nastradala, sad gledamo interpretacije*. I jeste. Politika u kojoj smo “vodili sa 5:0” doživela je svoj potpuni krah. A, kako su na novonastalu situaciju reagovali oni koji su tu politiku vodili? Dovoljno kasno, da povećaju sumnje da su direktno umešani u slučaj i dovoljno nedorečeno, da u sumnje poverujemo. Ili su umešani, ili je sistem ozbiljno zakazao. Prve informacije Srbi su dobili od kosovskog premijera – na srpskom. Informisali su nas isključivo kosovski zvaničnici, povremeno su izlazili u javnost s novim detaljima. Beograd neobično tih. U popodnevnim časovima očekivalo se obraćanje predsednika Aleksandra Vučića koji će, kako je navedeno tada, razobličiti sve laži i podvale Kurtija (Aljbina). Za to je ipak sačekao da se sukob okonča i narodu se obratio 17 sati nakon što je sukob započet. Sedamnaest sati mu je trebalo da razobliča da semafor na terenu

pokazuje drugačije. Nismo u prednosti uopšte, a pre daleko smo od 5:0.

Prvi iz Beograda oglasio se predsednik skupštine Vladimir Orlić koji je na optužbe Prištine odgovorio kratko: “Kurti jedva čeka da okrivi Srbe”. Posle njega imali smo priliku da čujemo Ivicu Dačića, koordinatora službi bezbednosti. OZNA sve dozna... u filmu. Postavljena su mu pitanja šta se desilo, kako i zašto, a njegov odgovorio bio je da će sačekati predsednikovo obraćanje. Ivica Dačić čovek je kom se dostavljaju sve važne i relevantne procene stanja u zemlji i svetu, kao i informacije o ugroženosti bezbednosti građana ili sistema u celini. Njegova uloga je da na osnovu tih saznanja proceni i predloži mere koje bi državni vrh trebalo da učini. Ili bi tako bar trebalo da bude. On je ipak sačekao predsednika da proceni šta se dogodilo. Samostalno je primetio jedino sneg na snimcima naoružanih Srba koji su se povlačili, tvrdeći da snimak nije od tog dana i da ne zna da li je na snimku Milan Radoičić. Kasnije, kad je upitan

– zašto je govorio o snegu koji evidentno na snimcima ne postoji, odgovorio je da nije hteo bilo koga da pravda, već su mu rekli da je stari snimak, on nije ni proveravao. A, što bi i proveravao... Sve i da na snimku jeste bio sneg postavlja se pitanje, kako bi to opravdao, jer bi to praktično bio neoboriv dokaz da se grupa mesecima pripremala za napad. I da li je Ivica o tome uopšte razmišljao... Čini se da nije, zašto bi.

Kad se konačno obratio javnosti predsednik je puno govorio, ali suštinski nam ništa nije rekao. Čak ni mrtvi ljudi nisu bili dovoljan povod da se obrati ranije, a ostaje pitanje šta je čekao. U pokušaju da nam to i objasni prevazišao je samog sebe. Izvini se predsednik građanima što tek tada istupa u javnosti, uz objašnjenje da se prevodilac sa albanskog jezika onesvestio u Kuršumliji, pa nisu stigli da prevedu razgovore koje su presreli. Prevodilac je, po svemu sudeći, do današnjeg dana u nesvesti. Odgovornost je prebačena na kosovske Srbe, umešanost

zvaničnog Beograda je isključena u startu. Nezadovoljni mladići samoinicijativno su odlučili da krenu u oružanu akciju i pobunu, jer nisu više želeli da trpe Kurtijev teror. Naseli na provokacije, učinili su to za sebe i svoje porodice. Najpre ih je predsednik proglasio krivcima, kasnije je proglašen dan žalosti za junacima. Imena junaka neobjašnjivo dugo nisu bila objavljena, pa praktično nismo znali ni za kim žalimo. To ovog puta nije remetilo proceduru. U maju ove godine, kad su pobijena deca, tvrdila je vlast da ne možemo da ih žalimo dok se ne objave imena i tužilac ne završi istragu. Pravila su selektivna, ispostaviće se. Poigrao se u obraćanju predsednik i sa strahom svih građana pomenuvši da Priština okrivljuje Beograd, kako bi ponovo bombardovali Srbiju, izjednačivši tako po ko zna koji put svoju vlast sa državom. Takođe je izjavio da tamo nije bilo nikakvog oružja ili oruđa koje ne može da se pronađe bilo gde, a čitav govor upotpunio je zaključkom da “mogu sve da nas pobiju, šta god hoće, nikada im nećemo

priznati nezavisno Kosovo”. Utvrdilo se kasnije da su deo oružja i oruđa Radoičić i momci ipak pronašli u Srbiji. Prošlo je kroz sistem Srbije u proteklih pet godina, ali predsednik je odmah odigrao na staru kartu, te je “lopta” s našeg terena prebačena najpre u Tuzlu, a kasnije je stigla i do Hrvatske. Tužilaštvo BiH ipak tvrdi da nisu dobili nikakvu zvaničnu informaciju od institucija susednih zemalja, te nije bilo potrebe ni da pokreću bilo kakav postupak. U međuvremenu, Ministarstvo unutrašnje i spoljnje trgovine epublike Srbije odbija da na traženje BIRN dostavi informacije o prodaji i izvozu municije, jer bi to, kako kažu, ugrozilo bezbednosne interese Srbije. A, nakon detaljnih obaveštajnih i operativno-policijskih provera ministar unutrašnjih poslova BiH saopštio je javnosti da su svi navodi vezani za Tuzlu neistiniti. Osim policije, u istrazi su učestvovali i Obaveštajno-sigurnosna agencija BiH i Državna agencija za istrage i zaštitu, a vlasti u BiH su tražile i asistenciju Interpola.

Najburniju jednoglasnu i instant reakciju povodom bilo čega vezanog za Banjsku videli smo samo kada je Kurti objavio sumnje da je u ceo slučaj možda umešan i predsednikov sin Danilo. Redom su se oglašavali svi na društvenim mrežama, od predsednika, preko direktora kancelarije za KiM do Srpske liste. Srpska lista, čiji je Milan Radoičić bio potpredsednik u tom trenutku, tek 36 sati nakon sukoba istupio je u javnosti sa saopštenjem. Deset dana pre incidenta u Banjskoj kosovski premijer govorio je o tome da je “Srpska lista, zlom voljom, napravila veliku grešku kada je izašla iz sistema. Ne možemo mi da patimo i platimo za njihovu grešku. Oni koji prave greške će patiti i platiti”. Na tu izjavu Milan Radoičić reagovao je saopštenjem u kom je, između ostalog, poručio Kurtiju i “svim okupatorima da mogu kako hoće ali ne i dokle hoće. Vreme će pokazati ko će na kraju da pati i da plati. Živela Srbija!” Srpska lista aktivno je bila učesnik u svim akcijama i situacijama u kojima su Srbi na kraju, iako su prvobitno možda

bili u boljoj poziciji, gubili strateški važne položaje. U dogovoru Srpske liste sa Beogradom organizovale su se barikade, izašlo se iz institucija, bojkotovali su se izbori... Postavilo se u takvoj situaciji, predsedniku Srbije pitanje, pre nego što se Srpska lista oglasila – da li je razgovarao sa njima, šta kažu na sve što se desilo. Na to je predsednik imao zanimljiv odgovor. “Oni su ljudi, naravno, užasnuti i oni su sa svojim narodom, ma kakvi bili i ma kakvi svi da smo”, rekao je tada Aleksandar Vučić.

Milan Radoičić je čovek izuzetno blizak vlasti, samoproglašeni čuvar Srba na Kosovu koji odlučuje o životu i smrti, Bog i batina sa podužom kriminalnom istorijom. I povećom vilom na državnom zemljištu. Srbi će reći srpskom, Albanci, kosovskom. Kadrovi ravni onima iz serije Narkos, vila na jezeru Gazivode do koje se može doći čak i plovnim putem, dom je Milana Radoičića za koji je predsednik u svom prvom obraćanju govorio da su se momci borili. Radoičić je, između ostalog, jedan od osumnjičenih za

organizaciju ubistva Olivera Ivanovića. Model koji je vlast u Beogradu tada primenjivala – da nemaju pristup informacijama, ali istovremeno diskredituju one koje dolaze sa prištinske strane – primenila je i sada u slučaju Banjska. Na temu Radoičića imao je predsednik da kaže samo to da se on “nikada nije stideo i skrivao svoju ulogu” i, tada je najavio da će biti saslušan i da će nadležni organi raditi svoj posao. Radoičić je priznao da je lično organizovao napad. Naglasio je da to nema nikakve veze s njegovim prethodnim političkim učešćem i da o tome nikoga nije obavestio. Kao razlog za organizovanje naveo je isto što i predsednik pre njega – otpor Kurtijevom teroru i san o slobodi naroda. Nešto kasnije je priveden i pušten na slobodu za manje od 24 sata. Sud je ocenio da okrivljeni ima “lične, porodične i imovinske interese koji ga pouzdano vezuju za mesto prebivališta” i da zbog toga neće nigde pobeći. Garanciju da neće nigde pobeći nije dao Radoičić lično, već predsednik u svom obraćanju. Milan Radoičić je pušten,

oduzet mu je samo pasoš. Što je za čoveka koji je već osuđivan zbog falsifikovanja dokumenata “ogroman problem” ukoliko poželi da pobegne. Imovinske interese koji bi ga u zemlji zadržali više nema – nedavno je poklonio dobar deo imovine svom prijatelju i saradniku. “Na taj način izigran je krivično-pravni sistem, a tužilaštvo sve to nemo posmatra i sutra će saopštiti da okrivljeni praktično ne poseduje ništa od imovine. Dakle, imamo okrivljenog koji je u našem pravnom sistemu postao potpuni specifikum po svim merilima i država mu `poklanja` dodatno vreme, tako da može da radi šta god želi”, objasnio je advokat Ninić.

Tog 24. septembra nisu se oglašavali prorežimski mediji. Uopšte, a daleko od onoga kako inače znaju. To je nastupilo sutradan. Tabloide su poplavili naslovi da se dešava etničko čišćenje Srba u organizaciji Kurtija. Dug je bio put lokalnih vesti do Beograda, a kada su stigle interpretirane su drugačije. Senzacionalistički naslovi nizali su se jedan za drugim u već

standardnom šablonu i sa ključnim rečima – NATO/ Kurti/priznanje/ prolivena srpska krv/teror/etničko čišćenje/srpski junaci su porodični ljudi... Predsednik Aleksandar Vučić najavio je nekoliko dana kasnije da Srbija poseduje dokaze o “zverskom ubijanju najmanje jednog Srbina” u Banjskoj i da će on biti objavljen u roku od 24 časa. Dokazi su prikazani u emisiji Hit Tvit na Pinku kao “ekskluzivan snimak”. Pink je tokom dana u više navrata puštao audio snimak “na zahtev gledalaca”, prikazujući i fotografiju ubijenog B.M. sa lica mesta. Hit Tvit. Potom nas je ministar odbrane Miloš Vučević obavestio da će Vojska Srbije, ukoliko to naredi vrhovni komandant (izmišljena funkcija Aleksandra Vučića) ući na teritoriju KiM, iako i sam zna da je to nemoguće. Tada je i demantovao navode da je Milan Radoičić bio na obukama Vojske, ali, kako kaže, bio je ranije pozivan da se pridruži. Zatim je predsednik u gostovanju na TV Happy objašnjavao da su kamioni u Banjskoj postavljeni “da bi oni mogli lakše da prođu ka svojim

kućama i da verovatno podele deo naoružanja delu stanovnika, kako bi mogli da se odupru Kurtijevom teroru". U istom gostovanju voditelj je konstatovao da je Radoičić rizikovao i kuću i sve što ima da bi otišao da pogine.

Nakon 56 dana odgovore na pitanja i dalje nemamo, a novonastala situacija povod je za sve veći pritisak međunarodne zajednice. Odgovori više nisu ni važni, važna je predizborna kampanja. Važna je i nova sintagma u javnom diskursu – *de facto* priznanje. Nezgodan je tajming za njenu upotrebu. Predsednik i Srpska lista koji su sve napore uložili da Srbi bojkotuju prethodne izbore, sada ih mole da od Prištine što pre zahtevaju nove. Zaboravljaju izgleda zašto su Srbi napustili institucije i šta su bili tadašnji uslovi da bi se u njih vratili. Nijedan uslov nije ispunjen, a Srbi su u još gorem položaju nego što su bili. Predsednik ipak opet garantuje da će biti njihov štićenik. Ukoliko se situacija zakomplikuje, imaće dobar razlog da im poruči da ih je on molio i savetovao, a nisu hteli

da ga slušaju. Što implicira da su sami i odgovorni. On nije. Glavni razlog napuštanja institucija prošle godine bila je smena direktora policije za Sever koji je, u skladu sa politikom Beograda, odbio da sprovede odluku vlasti Kosova o zameni registarskih tablica. Sada kćerka firma srpskog Telekoma poziva svoje korisnike da preregistruju vozila koja imaju srpske, na kosovske registracije (RSK). Beograd se sada ne buni i ne komentariše da se krši sporazum i dogovor, kao što je ranije bio slučaj. Od *male taktičke pobede* do velikog strateškog poraza. Sistem nije zakazao, politika koju vodi jedan čovek samostalno nije doživela potpuni krah. Zbog sjajne politike, verovatno, Evropski parlament u usvojenoj rezoluciji pozvao je Savet EU i Evropsku komisiju da se Vladi Srbije uvedu mere, ukoliko se dokaže umešanost Beograda u ceo slučaj. U kontekstu navedenog, opozicija je pisala evropskim zvaničnicima. Ukazali su na to da narod ne treba da trpi posledice zbog grešaka vlasti i naglasili su da je predsednik taj koji je odgovoran i prema kome treba

da budu upućene mere. Predsednik je na to odmah reagovao stavljanjem znaka jednakosti između sebe i države, a za parlamentarce koji su usvojili rezoluciju govorio je da bi njega bilo sramota da je na njihovom mestu. Koliko ga je bilo sramota kad je krajem oktobra došla zapadna petorka u posetu – ne znamo, jer o detaljima razgovora nije smeo da govori javno. Javno je smeo da tvrdi 26. oktobra da se od njega nije tražilo da bilo šta potpisuje pa se 29. oktobra žalio da trpi strašne pritiske, da mu donose papire oko Kosova, sa kojim ga i iznenade. Objašnjavao nam je javno da sedi tako preko puta međunarodnih moćnika, baš kad mu Makron daje da potpiše jedan, dva, tri papira, dok on računa u glavi koliko su oni veći jači. I onda kada izračuna, podseća na to da on ima Ustav Srbije koji voli i poštuje. Koliko ga poštuje vidimo i po njegovom imenu na listi SNS za parlamentarne izbore na kojima ne učestvuje, kao i po predizbornoj kampanji u kojoj učestvuje. Protivno voljenom Ustavu. U medijima su se pojavili čak i navodno, pouzdani izvori koji prenose

da je predsednik zapravo već prihvatio da potpiše sve što treba da se potpiše i za što smatra da je protivno Ustavu. Uslov je bio da potpisivanje bude posle izbora. Predložio je predsednik i da Makron dođe u posetu u Beograd u narednih mesec i po dana, što se poklapa sa periodom predizborne kampanje. Zvanične potvrde tih navoda nemamo, kao što nemamo ni jedan jedini odgovor na relevantna pitanja otvorena 24. septembra. Ko je organizovao akciju? Zašto su to uradili? Šta je bio cilj? Ko ih je naoružao i obučio, kako je moguće da srpske službe bezbednosti nisu znale da se ovako nešto spremalo? Odakle je oružje? Zašto su Srbi za lokaciju sukoba izabrali srpski manastir iz XIII veka? Ko ih je evakuisao? Kako? Zašto i kako su neki uhapšeni, a neki pušteni da odu? Kako su otišli, ako su bili opkoljeni? Zašto je Milan Radoičić na slobodi? Gde je? Ko je finansirao akciju? Ko je sve učestvovao? Koliko su se dugo spremali? Gde su se spremali i ko im je to omogućio? Možda saznamo posle izbora. Ili kad se paravojska na Kosovo vrati.

KONCEPT IDEJE BALKANSKE FEDERACIJE IZ UGLA DIMITRIJA TUČOVIĆA

Aleksandar Šljivić

Ideja balkanske federacije nastala je u XIX veku, imala je različite koncepcije i bila je bliska mnogim liberalnim i socijalističkim prvcima tog vremena, između ostalih i Vladimiru Jovanoviću, Mihailu Politu-Desančiću, Svetozaru Miletiću i Svetozaru Markoviću. Marković je u svom delu *Srbija na Istoku* 1872. godine insistirao na tome da bi buduće uređenje Balkana, prevashodno slovenskih naroda koji na njemu žive, trebalo da bude zasnovano na načelu federacije koja bi se stvorila demokratskim putem i pravom naroda na samoopredeljenje, gde bi srpski narod živio

u ravnopravnoj zajednici s drugim narodima. Ovom koncepcijom se Svetozar Marković suprotstavljao koncepciji velike nacionalne države zasnovane na istorijskom pravu i prevashodno kritikovao takozvane velikosrpske težnje i pozivanje na obnovu Dušanovog carstva.¹

Dimitrije Tucović je sagledao istoriju Balkana i zaključio da je ovo poluostrvo raskrsnica koja je

¹ Mirjana Zorić, *Balkanska federacija - istorija jedne ideje*, u: *Vojno delo*, br. 7/2018, Beograd 2018, 495-496.

oduvek bila na putu osvajača, od onih srednjovekovnih koji su odlazili u krstaške ratove, do modernih kapitalističkih osvajača, koji su kretali u osvajanje tržišta malih zemalja. Balkanski narodi su u takvoj konstelaciji bili podeljeni i rasparčani, samim tim i nemoćni da se suprotstave osvajačkim težnjama velikih zemalja. Tucović smatra da je jedino rešenje za izlaz iz takve situacije tesno udruživanje balkanskih naroda, i da u takvoj ravnopravnoj zajednici sami odlučuju o racionalnoj eksploataciji prirodnih bogatstava, koja će biti u korist njima, umesto stranom kapitalu. S druge strane, on je isticao važnost socijaldemokratskog klasnog pristupa prilikom proučavanja balkanskog pitanja: “nasuprot nedozreloj galami šovinista i panslavista, mi uzrok nesrećama na Balkanu ne gledamo u težnji jedne rase da uništi drugu, u jurišu germanstva na slovenstvo. Ne, mi uzrok zlu gledamo u kolonijalnoj politici koji sve evropske države – kako germanske, tako romanske, tako i slovenske; kako Nemačka, tako Francuska, tako i Rusija

– vode prema slabijim državama i narodima, pa i prema nama na Balkanu.”²

Tokom kongresa Druge internacionale u Štutgartu 1907. godine, još pre prve jugoslovenske socijalističke konferencije u Ljubljani, Nedeljko Košanin je predložio delegatima balkanskih socijalista sazivanje balkanske socijaldemokratske konferencije, i istakao spremnost da SSDP bude organizator takvog događaja, s čime su se saglasile i vodeće ličnosti bugarskog socijalističkog pokreta. Već krajem 1909. godine, situacija u balkanskim socijalističkim i socijaldemokratskim partijama je bila povoljna za održavanje zajedničkog skupa na kom će se razmatrati uloga socijaldemokratije u borbi za nacionalno oslobođenje balkanskih naroda.³ Dimitrije Tucović je neposredno

² Dimitrije Tucović, *Sabrana dela*, knj. 3, prir. Žarko Jovanović, Beograd 1980, 83-86.

³ Enver Redžić, *Stanovište Srpske socijaldemokratske partije prema balkanskom i jugoslovenskom pitanju*, u: *Tokovi revolucije*, br 1/1974-1975, Beograd 1975, 273-274.

pre održavanja konferencije pisao Karlu Kauckom i tom prilikom izjavio da je svestan “težine i škakljivo-
sti” balkanskog pitanja, ali da “prilike i događaji ne
dopuštaju nikakvo odlaganje i nikakvo izbegavanje”,
te da je nužno da balkanski socijalisti usaglasе stavove
i u skladu s njima krenu da deluju.⁴

Balkanska socijalistička konferencija održana je
u Beogradu od 7. do 9. januara 1910. godine, oku-
pljajući predstavnike svih socijalističkih i socijalde-
mokratskih organizacija na Balkanu i među južno-
slovenskim narodima Austrougarske, osim bugarske
frakcije takozvanih širokih socijalista, dok je od so-
cijaldemokrata Grčke stigao telegram u kom su poz-
dravili inicijativu za održavanje konferencije. Ulogu
predsedavajućeg imao je bugarski socijalistički prvak
Dmitar Blagoev, ali je stvarni organizator ustvari, bio
Dimitrije Tucović. On je u uvodnom obraćanju ista-
kao da su za dešavanja na Balkanu tokom čitavog XIX

veka presudan faktor bili interesi velikih sila i njihova
međusobna borba za uticaj na ovom poluostrvu,
što se primećuje kontradiktornim držanjem njihove
diplomacije kada se odlučivalo o važnim pitanji-
ma. Tako je carska Rusija stvarala planove za veliku
Bugarsku, koja bi bila instrument njene vladavine i
“ruska gubernija na Balkanu”, a protivila se kasnijem
prisajedinjenju Istočne Rumelije i borbi Bugarske za
nezavisnost, dok je Engleska, koja se tokom čitavog
perioda pre Berlinskog kongresa zalagala za celovitost
Osmanskog carstva, 1878. godine doprinela au-
strougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine. Tucović
zato tvrdi “da je evropska diplomatija, kao instru-
ment klasne vladavine, svesno i sa planom onespo-
sobljavala balkanske narode da stanu na čvršće noge
i da se otmu od njihovog uticaja i njihove milostinje”,
i govori o nekoj vrsti solidarnosti zavojevačkih i im-
perijalističkih sila kad je reč o nacionalnom pitanju
malih naroda “jer bi oslobođavanje jedne kolonije,

⁴ D. Tucović, *Sabrana dela*, knj. 3, 81.

jednog porobljenog naroda, podsticalo i druge da se bore za slobodu”.⁵

Zato Tucović i drugi socijalisti nude ideju zajednice, jedne čvrste alijanse koja bi svim članicama obezbedila nacionalnu posebnost i slobodu, a da prethodno svaka od njih preuzme obavezu da će se zalagati za vladavinu sloge i demokratije, gde će umesto buržoaskih krugova, sami narodi odlučivati o svojoj sudbini.⁶ U završnoj reči poslednjeg dana konferencije Tucović ističe da SSDS, za razliku od građanskih partija i političara, ne vide da bi Srbija ili bilo koja druga država trebalo da uspostavi hegemoniju nad ovakvim savezom: “nije srpska vlada ta, nisu srpski bajoneti ti koji će izvršiti ujedinjenje jugoslovenstva. To su narodne mase, koje će izvojevanjem uslova za kulturni napredak izvojevati sebi i

slobodu”.⁷ Sa ovom Tucovićevom idejom se saglasio i bugarski socijalista Hristo Kabakčijev, koji je nedvosmisleno istakao da ne sme biti reči o prisajedinjenju jedne zemlje drugoj, već da potencijalno stvaranje balkanske federativne republike mora počivati na osnovama revolucionarne borbe za opšte oslobođenje svih.⁸

U duhu odluka konferencije, ovakve stavove su bugarski i srpski socijalisti proklamovali i na dva međubalkanska socijalistička mitinga, održana u martu 1910. godine u Beogradu i Sofiji, kada su okupljeni pozdravili udruživanje naroda Balkana u slobodni savez na federativnim osnovama, a osudili za vojevačke aspiracije velikih sila prema dešavanjima na Balkanu, pre svih carske Rusije i Austrougarske

⁵ Isto, 88-90.

⁶ Dragan Simeunović, *Prilog ocenama političke i vojne misli Dimitrija Tucovića*, u: *Vojno delo*, br. 3/1996, Beograd 1996, 142.

⁷ D. Tucović, *Sabrana dela*, knj. 3, 96.

⁸ Bogumil Hrabak, *Konture Tucovićevog shvatanja o teritorijalnom uređenju Balkanske federacije*, u: *Zbornik Istorijskog muzeja Srbije*, br. 17-18, Beograd 1981, 146.

monarhije.⁹ Ideja balkanske federacije bila je u narednom periodu sastavni deo političkih aktivnosti svih socijaldemokratskih partija. Postojao je plan da se sazove i druga balkanska socijalistička

konferencija 1911. i 1912. godine, ali je oba puta plan ostao neostvaren, najpre zbog sukoba dva tabora bugarskih socijalista – tesnih i širokih, a potom i zbog početka Prvog balkanskog rata.¹⁰

⁹ D. Tucović, *Sabrana dela*, knj. 3, 176-177.

¹⁰ Sergije Dimitrijević, *Socijalistički radnički pokret u Srbiji 1870-1918*, Beograd 1982, 181.